

ВІСНИК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Загальнодержавне
періодичне видання

Виходить шість разів на рік

Засноване

19 лютого 1997 року

Свідоцтво

про державну реєстрацію

Серія КБ № 2444

Засновник:

Конституційний Суд України

Адреса: 252220,

Київ, вул. Банкова, 5—7

Видавець:

Юридична інформаційна

компанія — “Юрінком Інтер”

Шеф-редактор В. Ковальський

Адреса: 254209, м. Київ

вул. Героїв Дніпра, 31-6

Редакційна рада:

В. Німченко — голова

М. Козюбра

М. Костицький

П. Мартиненко

О. Мироненко

В. Тихий

Л. Чубар

В. Шаповал

С. Яценко

Відповідальний секретар —

Г. Сурначова

Тел. 220-72-17

227-27-49

3/2000

У НОМЕРІ

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.”
(справа про ратифікацію Хартії про мови, 1992 р.) 5

Висновок Конституційного Суду України

у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України “Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою” вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 76, 80, 90, 106 Конституції України) 10

Окрема думка судді Конституційного Суду України Шаповала В.М.

стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України “Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою” вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 76, 80, 90, 106 Конституції України) 15

Висновок Конституційного Суду України

у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України “Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року”, поданого народними депутатами України, вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до Конституції України за ініціативою народних депутатів України) 17

Окрема думка судді Конституційного Суду України Корнієнка М.І.
стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі
за зверненням Верховної Ради України про надання висновку
щодо відповідності проекту Закону України
“Про зміни до Конституції України за результатами
всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року”,
поданого народними депутатами України,
вимогам статей 157 і 158 Конституції України
(справа про внесення змін до Конституції України
за ініціативою народних депутатів України) 24

Ухвала Конституційного Суду України
про припинення конституційного провадження у справі
за конституційними поданнями 57 та 69 народних депутатів України
щодо “визнання неконституційними актів,
прийнятих на засіданні частини народних депутатів України
у приміщенні “Українського дому” 21 січня та 1 лютого 2000 року 26

ОГЛЯД УХВАЛ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ 31

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

П. Мартиненко. Конституція України і міжнародне право:
аспекти взаємодії 56

З ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ

О.Мироненко. Джерела визрівання ідеї конституційної юстиції
в Україні “Провансальського періоду”: світовий досвід,
народолюбство, проекти юридичних конституцій
(перша половина ХІХ століття) 81

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ 103

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Триває передплата

на офіційне видання

Конституційного Суду України

“ВІСНИК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ”

Видається шість разів на рік

Передплатний індекс 40842

У виданні друкуються:

• рішення та ухвали

Конституційного Суду України

• статті з питань теорії, практики
та історії конституційного судочинства

• матеріали про міжнародні зв'язки

Конституційного Суду України

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р."
(справа про ратифікацію Хартії про мови, 1992 р.)

м. Київ
12 липня 2000 року
№ 9-рп/2000

Справа № 1-34/2000

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Козюбри Миколи Івановича,
Корнієнка Миколи Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мартиненка Петра Федоровича — суддя-доповідач,
Миرونенка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Савенка Миколи Дмитровича,
Селівона Миколи Федосовича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Шаповала Володимира Миколайовича,
Яценка Станіслава Сергійовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." від 24 грудня 1999 року № 1350-XIV (газета "Голос України" від 30 грудня 1999 року, № 244).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України "Про Конституційний Суд України" стало конституційне подання 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р."

Підставою для розгляду справи відповідно до статей 71, 82 Закону України "Про Конституційний Суд України" є наявність спірних питань щодо конститу-

ційності Закону України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р."

Заслухавши суддю-доповідача Мартиненка П.Ф. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

УСТАНОВИВ:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 54 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (неконституційним), Закон України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." від 24 грудня 1999 року.

У конституційному поданні стверджується, що в процесі розгляду і ухвалення Закону України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." було порушено вимоги Конституції України, зокрема, частини першої статті 94 (не направлено Президентом України на підпис), частини другої статті 94 (підписаний і офіційно оприлюднений не Президентом України, а Головою Верховної Ради України), частини першої статті 93 (порушено право законодавчої ініціативи Президента України), частини другої статті 89 (мала місце заміна головного профільного комітету Верховної Ради України під час розгляду законопроекту), а також деякі положення Регламенту Верховної Ради України.

Закон України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.", на думку народних депутатів України, стосується прав корінних народів і національних меншин, порядку застосування мов, тобто питань, які відповідно до пунктів 3, 4 частини першої статті 92 Конституції України визначаються виключно законами України, тобто актами, що приймаються Верховною Радою України на підставі пункту 3 частини першої статті 85 Конституції України, підписуються і офіційно оприлюднюються відповідно до вимог частин першої і другої статті 94 Конституції України.

У поясненнях Голови Верховної Ради України стосовно конституційного подання народних депутатів України стверджується, що надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів віднесено до повноважень Верховної Ради України (стаття 9 Конституції України). Проте під час прийняття Верховною Радою України Закону України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." не було дотримано вимог Регламенту Верховної Ради України щодо перевірки на відповідність Конституції України поданого на розгляд Верховної Ради України законопроекту. Також звертається увага на "окремі неузгодженості", що мали місце під час прийняття цього Закону, наявність в ньому "деяких суперечностей та юридичних колізій" тощо. На думку Голови Верховної Ради України, суб'єктами права законодавчої ініціативи щодо ратифікації міжнародних договорів можуть бути лише Президент України та Кабінет Міністрів України, тому "пропозиції народних депутатів України щодо ратифікації Хартії, які вносилися, слід розглядати саме як пропозиції, а не законопроекти".

У листі Президента України до Конституційного Суду України зазначено, що зміст Закону України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." та порядок його підписання не відповідають Конституції України. Звертається увага на те, що стаття 94 Конституції України не передбачає винятків щодо підписання та офіційного оприлюднення Президентом України будь-якого закону або повернення його з вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду. Проте згідно з практикою, що склалась на підставі частини першої статті 7 Закону України "Про міжнародні договори України" від 22 грудня 1993 року № 3767-XII, закони

про ратифікацію, а також про приєднання України до міжнародних договорів підписуються Головою Верховної Ради України. Президенту України ці закони не направляються. Така практика, зазначається у листі, може призвести до негативних наслідків, оскільки не узгоджується з положеннями статті 106 Конституції України, відповідно до якої Президент України забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави. На думку Президента України, народні депутати України правомірно обґрунтують неконституційність Закону України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." його невідповідністю положенням статті 94 Конституції України, але доцільно розглянути питання в ширшому контексті і оцінити також відповідність Конституції України (конституційність) частини першої статті 7 Закону України "Про міжнародні договори України".

2. Конституційний Суд України, вирішуючи цей спір, виходить з такого.

Як зазначено в частині першій статті 152 Конституції України, закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності. Неконституційним може бути визнаний, зокрема, той правовий акт, стосовно якого були порушені процесуальні вимоги, що встановлюються Конституцією України, а не іншими правовими актами.

Аналіз положень Конституції України свідчить про те, що порядок підписання і офіційного оприлюднення законів України чітко визначено у статті 94 Конституції України, відповідно до якої закон, прийнятий Верховною Радою України, підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президентові України; Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду; у разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений; якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів; закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. Жодного винятку з цих правил щодо порядку підписання і офіційного оприлюднення законів України про ратифікацію міжнародних договорів Конституція України не передбачає.

Отже, Верховна Рада України, надаючи згоду на обов'язковість міжнародних договорів шляхом прийняття відповідних законів України, повинна діяти згідно зі статтею 94 Конституції України.

3. Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 30 жовтня 1997 року № 5-зп у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України "Про інформацію" та статті 12 Закону України "Про прокуратуру" "винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією, а не іншими нормативними актами" (пункт 4 резолютивної частини).

Дослідження матеріалів справи свідчить про те, що прийнятий Верховною Радою України Закон України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональ-

них мов або мов меншин, 1992 р." 24 грудня 1999 року підписано Головою Верховної Ради України і 30 грудня 1999 року опубліковано в газеті "Голос України" (№ 244). Таким чином, Закон України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." було підписано і офіційно оприлюднено з порушенням положень статті 94 Конституції України.

На підставі викладеного Закон України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." — у зв'язку з порушенням вимог щодо порядку його підписання — треба розглядати як такий, що не відповідає Конституції України (є неконституційним).

4. Закон України "Про міжнародні договори України" встановлює, що ратифікація міжнародних договорів України здійснюється Верховною Радою України "шляхом ухвалення спеціального закону про ратифікацію, який підписується Головою Верховної Ради України" (частина перша статті 7). Всупереч вимогам Конституції України (стаття 94) цей Закон не передбачає невідкладного направлення закону про ратифікацію після його підписання Головою Верховної Ради України Президентові України для наступного його підписання і офіційного оприлюднення.

Підписання Головою Верховної Ради України закону про ратифікацію відповідно до частини першої статті 7 Закону України "Про міжнародні договори України" на практиці сприймається як самодостатня і остаточна дія, за якою настає офіційне оприлюднення, що суперечить вимогам статті 94 Конституції України.

З огляду на викладене Конституційний Суд України дійшов висновку про невідповідність Конституції України положення статті 7 Закону України "Про міжнародні договори України" в частині визначення порядку підписання закону про ратифікацію міжнародного договору України.

5. Посилання народних депутатів України на порушення частини першої статті 93 Конституції України щодо права законодавчої ініціативи у Верховній Раді України не дістало підтвердження в матеріалах справи: проект Закону України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." було внесено Президентом України.

Щодо тверджень суб'єкта права на конституційне подання про порушення положень Регламенту Верховної Ради України як на порушення конституційно встановленої процедури під час ухвалення Закону України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.", то вони є безпідставними. Зокрема, заміна головного профільного комітету Верховної Ради України — Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин, за пропозицією якого було включено питання про розгляд цього законопроекту до порядку денного третьої сесії Верховної Ради України, на Комітет Верховної Ради України у закордонних справах і зв'язках з СНД, що мало місце відповідно до Постанови Верховної Ради України від 18 червня 1999 року № 765-XIV, не є порушенням процедури, встановленої Конституцією України (частина друга статті 89 Конституції України).

Що ж до викладених у конституційному поданні питань стосовно невідповідності деяких положень Закону України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." Конституції України за їх змістом, Конституційний Суд України дійшов висновку про невідповідність цього Закону Конституції України (неконституційність) у зв'язку з порушенням конституційно встановлених правил підписання та офіційного оприлюднення законів України (стаття 94 Конституції України), і зазначені питання не були предметом розгляду Конституційного Суду України.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 70 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

вирішив:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." від 24 грудня 1999 року № 1350-XIV.

2. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини першої статті 7 Закону України "Про міжнародні договори України" від 22 грудня 1993 року щодо порядку підписання закону про ратифікацію міжнародного договору України.

3. Закон України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." та положення частини першої статті 7 Закону України "Про міжнародні договори України", визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД
УКРАЇНИ**

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

ВИСНОВОК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за зверненням Верховної Ради України
про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України
“Про внесення змін до Конституції України
за результатами всеукраїнського референдуму
за народною ініціативою”
вимогам статей 157 і 158 Конституції України
(справа про внесення змін до статей 76, 80, 90, 106
Конституції України)

м. Київ
27 червня 2000 року
№ 1-в/2000

Справа № 1-38/2000

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Козюбри Миколи Івановича — суддя-доповідач,
Корнієнка Миколи Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мартиненка Петра Федоровича,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Савенка Миколи Дмитровича,
Селівона Миколи Федосовича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Шаповала Володимира Миколайовича,
Яценка Станіслава Сергійовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за зверненням Верховної Ради України про надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності проекту Закону України “Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою”, поданого до Верховної Ради України Президентом України, вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтею 159 Конституції України стало звернення Верховної Ради України до Конституційного Суду України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України “Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою” вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Підставою для розгляду справи є необхідність висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту “Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною

ініціативою” вимогам статей 157 і 158 Конституції України для розгляду цього законопроекту Верховною Радою України.

Заслухавши суддю-доповідача Козюбру М.І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Верховна Рада України звернулась до Конституційного Суду України з проханням надати висновок щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України проекту Закону України “Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою”, яким пропонується внести такі зміни до Конституції України:

у частині першій статті 76 слова “чотириста п’ятдесят” замінити словом “триста”;

частину третю статті 80 виключити;

доповнити статтю 90 новою частиною третьою такого змісту:

“Президент України може також достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо Верховна Рада України протягом одного місяця не змогла сформувавши постійно діючу парламентську більшість або у разі незатвердження нею протягом трьох місяців підготовленого і поданого в установленому порядку Кабінетом Міністрів України Державного бюджету України”.

У зв’язку з цим частини третю і четверту цієї статті вважати відповідно частинами четвертою та п’ятою;

доповнити пункт 8 частини першої статті 106 Конституції України словами: “та в інших випадках, передбачених Конституцією України”.

Внесення зазначених змін до Конституції України зумовлене результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою 16 квітня 2000 року.

2. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить “внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції”. Вимоги щодо внесення таких змін визначають, зокрема, статті 157 і 158 Конституції України. Так, згідно з частиною першою статті 157 заборонено вносити будь-які зміни до Конституції України, якщо вони передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України. А стаття 158 Конституції України забороняє протягом року подавати до Верховної Ради України один і той же законопроект про внесення змін до Конституції України, який уже розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий. Верховній Раді України заборонено також протягом строку своїх повноважень двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

Проект Закону України “Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою” Верховною Радою України нинішнього скликання розглядається вперше. До цього розгляду положення статей 76, 80, 90 і 106 Конституції України вона не змінювала. Отже, вимог статті 158 Конституції України Верховною Радою України дотримано.

3. Оцінюючи проект Закону України “Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою” на предмет його відповідності вимогам статті 157 Конституції України, Конституційний Суд України виходить з такого:

3.1. У поданому на висновок Конституційному Суду України проекті Закону України “Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїн-

ського референдуму за народною ініціативою” пропонується, зокрема, конституційний склад Верховної Ради України зменшити на сто п'ятдесят народних депутатів України, у зв'язку з чим у частині першій статті 76 слова “чотириста п'ятдесят” замінити словом “триста”.

Аналіз сучасної конституційної практики демократичних держав свідчить про те, що встановлення кількісного складу парламенту та його палат є питанням політичної доцільності, яка тією чи іншою мірою визначається національними традиціями, чисельністю населення країни, особливостями конкретно-історичної ситуації, структурою парламенту та іншими обставинами. На зміст та обсяг прав і свобод людини і громадянина, в тому числі виборчого права, кількісний склад парламенту (його палат) безпосередньо не впливає. Адже суб'єкти як активного, так і пасивного виборчого права — громадяни України — із зменшенням кількісного складу парламенту не позбавляються рівної можливості брати участь у виборах до нього.

Отже, зменшенням конституційного складу Верховної Ради України з чотирьохсот п'ятдесяти народних депутатів України до трьохсот народних депутатів України, як пропонується названим законопроектом, права і свободи людини і громадянина не скасовуються і не обмежуються. Зміни до статті 76 Конституції України не спрямовані також на ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України.

Таким чином, положення пункту 1 статті 1 законопроекту, згідно з яким у частині першій статті 76 Конституції України слова “чотириста п'ятдесят” пропонується замінити словом “триста”, відповідає вимогам статті 157 Конституції України.

3.2. У законопроекті пропонується виключити частину третю статті 80 Конституції України, а саме: “Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані”.

Відповідно до статті 80 Конституції України народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність. Виходячи з положень частин другої та третьої статті 80 Конституції України, відповідних статей Закону України “Про статус народного депутата України” та зарубіжного досвіду щодо депутатського імунітету й індемнітету можна зробити висновок, що зміст поняття “депутатська недоторканність” становить особливий порядок застосування (незастосування) до народного депутата України відповідних заходів державного примусу.

Так, відповідно до Конституції України:

— народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп (частина друга статті 80 Конституції України);

— народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані (частина третя статті 80 Конституції України).

Отже, стаття 80 Конституції України встановлює додаткові в порівнянні з особою недоторканністю людини (стаття 29 Конституції України) гарантії недоторканності народного депутата України як представника народу з метою створення належних умов для виконання покладених на нього обов'язків та захист від незаконного втручання у депутатську діяльність.

Відповідно до результатів всеукраїнського референдуму пропонується виключити частину третю статті 80 Конституції України і тим самим обмежити депутатську недоторканність, залишивши тільки юридичну невідповідальність народних депутатів України за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

Зміни, що пропонуються до статті 80 Конституції України, стосуються лише спеціального статусу народних депутатів України і не впливають на зміст конституційних прав і свобод людини і громадянина (їх скасування чи обмеження). Тому виключення частини третьої статті 80 Конституції України не суперечить статті 157 Конституції України.

Проте відсутність у Конституції України належної чіткості у визначенні змісту депутатської недоторканності на практиці може призвести до неоднозначного розуміння частини першої статті 80 Конституції України. Зважаючи на це, до статті 80 Конституції України доцільно внести відповідні уточнення.

3.3. У проекті Закону України "Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою" пропонується доповнити статтю 90 новою частиною третьою такого змісту: "Президент України може також достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо Верховна Рада України протягом одного місяця не змогла сформувати постійно діючу парламентську більшість або у разі незатвердження нею протягом трьох місяців підготовленого і поданого в установленому порядку Кабінетом Міністрів України Державного бюджету України".

Таким чином, крім випадку, який передбачається нині частиною другою статті 90 Конституції України, додаються ще дві підстави дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України, а саме:

- у разі, якщо Верховна Рада України протягом одного місяця не змогла сформувати постійно діючу парламентську більшість;
- у разі незатвердження нею протягом трьох місяців підготовленого і поданого в установленому порядку Кабінетом Міністрів України Державного бюджету України.

3.3.1. Аналіз конституцій сучасних демократичних держав дає підстави стверджувати, що вони не вживають такого словосполучення, як "постійно діюча парламентська більшість". Термін "постійно діюча" є невизначеним, а тому може тлумачитися по-різному.

Проте конституційні теорія і практика оперують поняттям "парламентська (депутатська) більшість" досить часто. Воно позначає певну організацію парламенту в результаті перемоги партії (блоку партій) на виборах або об'єднання партій в коаліцію після виборів. Парламентська (депутатська) більшість бере на себе відповідальність за формування державної політики, керівництво парламентом тощо.

Поняття "парламентська (депутатська) більшість" не тотожне поняттям "більшість від конституційного складу" парламенту (його палат), "більшість голосів депутатів", які використовуються в сучасних конституціях, у тому числі в Конституції України, і позначають процедуру прийняття рішень.

Отже, запропоноване доповнення до статті 90 Конституції України щодо надання Президенту України права розпуску Верховної Ради України у разі, якщо Верховна Рада України протягом одного місяця не змогла сформувати постійно діючу парламентську більшість, не скасовує і не обмежує прав і свобод людини і громадянина. Не спрямоване воно також на ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України. Тому назване доповнення слід визнати таким, що відповідає вимогам статті 157 Конституції України.

Разом з тим Конституційний Суд України констатує, що запровадження в Конституції України поняття "постійно діюча парламентська більшість" логічно зумовлює потребу доповнити її гарантіями (хай навіть у загальній формі) для тієї частини складу Верховної Ради України, яка не входить до "постійно діючої парламентської більшості" і яку умовно можна характеризувати як "парламентську меншість". Невизначеність гарантій функціонування такої меншості може призвести до порушення однієї з основних засад, на яких ґрунтується суспільне

життя в Україні — політичної та ідеологічної багатоманітності (стаття 15 Конституції України), і обмеження конституційних прав громадян, передбачених, зокрема, статтями 34 і 38 Конституції України.

3.3.2. Закріплення в Конституції України повноваження Президента України достроково припиняти повноваження Верховної Ради України у разі незатвердження нею Державного бюджету України протягом трьох місяців після його подачі Кабінетом Міністрів України властиве не тільки Україні. Подібні положення зустрічаються в конституціях і деяких інших держав.

Наявність у Конституції України зазначеного повноваження Президента України безпосередньо не впливає на обсяг і зміст прав і свобод людини і громадянина. Не стосується воно і незалежності та територіальної цілісності України. Отже, назване доповнення не суперечить вимогам статті 157 Конституції України.

Однак Конституційний Суд України, як і в попередньому випадку, звертає увагу на те, що з внесенням зазначених змін до Конституції України логічно було б визначити принаймні у загальних рисах механізми, які забезпечували б бюджетний процес у разі дострокового припинення повноважень парламенту. Адже його зупинення може призвести до невиконання вимог частини другої статті 95 Конституції України, згідно з якою виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків, а отже, негативно вплинути на реалізацію соціальних, економічних та інших програм.

3.4. У поданому на висновок Конституційному Суду України проекті Закону України "Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою" пропонується доповнити пункт 8 частини першої статті 106 Конституції України словами: "та в інших випадках, передбачених Конституцією України".

Пропоновані зміни не суперечать статті 157 Конституції України з мотивів, наведених щодо внесення змін до статті 90 Конституції України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 155, 159 Конституції України, статтями 51, 63, 66, 70 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

дійшов висновку:

1. Визнати проект Закону України "Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою", поданий до Верховної Ради України Президентом України, таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

2. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою" вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим до виконання, остаточним і не може бути оскарженим.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД
УКРАЇНИ**

ОКРЕМА ДУМКА

**судді Конституційного Суду України Шаповала В.М.
стосовно Висновку Конституційного Суду України
у справі за зверненням Верховної Ради України
про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України
“Про внесення змін до Конституції України
за результатами всеукраїнського референдуму
за народною ініціативою”
вимогам статей 157 і 158 Конституції України
(справа про внесення змін до статей 76, 80, 90, 106
Конституції України)**

1. Мотивувальна частина Висновку Конституційного Суду України (далі — Висновок) містить кілька положень, зміст яких, на мою думку, засвідчує, що Конституційний Суд України в цьому випадку вийшов за межі своїх повноважень.

Так, в останньому абзаці підпункту 3.2 мотивувальної частини Висновку зазначено, що “відсутність у Конституції України належної чіткості у визначенні змісту депутатської недоторканності на практиці може призвести до неоднозначного розуміння частини першої статті 80 Конституції України. Зважаючи на це, до статті 80 Конституції України доцільно внести відповідні уточнення”.

В останньому абзаці підпункту 3.3.1 мотивувальної частини констатовано, що “запровадження в Конституції України поняття “постійно діюча парламентська більшість” логічно зумовлює потребу доповнити її гарантіями (хай навіть у загальній формі) для тієї частини складу Верховної Ради України, яка не входить до “постійно діючої парламентської більшості” і яку умовно можна характеризувати як “парламентську меншість”. Невизначеність гарантій функціонування такої меншості може призвести до порушення однієї з основних засад, на яких ґрунтується суспільне життя в Україні — політичної та ідеологічної багатоманітності (стаття 15 Конституції України), і обмеження конституційних прав громадян, передбачених, зокрема, статтями 34 і 38 Конституції України”.

Нарешті в третьому абзаці підпункту 3.3.2 (у зв'язку з перспективою закріплення в Конституції України права Президента України достроково припиняти повноваження “Верховної Ради України у разі незатвердження нею протягом трьох місяців поданого Кабінетом Міністрів України Державного бюджету України”) звернено увагу на те, що “з внесенням зазначених змін до Конституції України логічно було б визначити принаймні у загальних рисах механізми, які забезпечували б бюджетний процес у разі дострокового припинення повноважень парламенту”.

Зазначені положення мотивувальної частини Висновку засвідчують, що Конституційний Суд України розглядав справу і прийняв рішення в режимі *de lege ferenda*, тобто з позицій закону, прийняття якого є бажаним. Однак і за Конституцією України, і за чинним законодавством єдиний орган конституційної юрисдикції уповноважений діяти виключно в режимі *de lege lata*, тобто з позицій закону, який діє.

Відповідно до статті 159 Конституції України Конституційний Суд України уповноважений давати висновки щодо відповідності будь-якого законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України. **Ніяких застережень щодо можливостей формулювання Конституційним Судом України яких-небудь рекомендацій для Верховної Ради України або для суб'єктів права законодавчої ініціативи, визначених статтею 154 Конституції України, Основний Закон не встановлює. Визнання**

можливостей формулювання подібних рекомендацій перетворює, по суті, Конституційний Суд України з експерта ймовірних змін до Конституції України на активного співавтора таких змін.

2. Спірним є твердження щодо відсутності в Конституції України "належної чіткості у визначенні змісту депутатської недоторканності" (цитоване положення останнього абзацу підпункту 3:2 мотивувальної частини Висновку). Світовий досвід засвідчує, що конституції не містять поняття (дефініції) депутатської недоторканності. З іншого боку, в основних законах визначається зміст депутатської недоторканності. Зокрема, зміст депутатської недоторканності визначається частинами другою і третьою статті 80 Конституції України. В разі внесення відповідної зміни до Конституції України зміст депутатської недоторканності визначатиметься лише другою частиною згадуваної статті.

На мою думку, помилковим є твердження, що "невизначеність гарантій функціонування такої меншості (так званої парламентської меншості. — В.Ш.) може призвести до... обмеження конституційних прав громадян, передбачених, зокрема, статтями 34 і 38 Конституції України" (цитоване положення останнього абзацу підпункту 3.3.1).

По-перше, формулювання подібних оцінок не віднесене до компетенції Конституційного Суду України. Єдиний орган конституційної юрисдикції уповноважений встановлювати, чи передбачають відповідні зміни до Конституції України скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (частина перша статті 157 Конституції України), а не робити припущення, що ці зміни "можуть призвести до обмеження конституційних прав громадян". Водночас є незрозумілим, про які конкретно "гарантії функціонування парламентської меншості" йдеться і в яких юридичних (конституційних) формах вони можуть бути виражені.

По-друге, не існує прямого зв'язку між внутрішньою організацією парламенту, способом чи формою групування його членів, їх діяльністю в єдиному органі законодавчої влади та правами і свободами людини і громадянина, зокрема правом індивіда на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (частина перша статті 34 Конституції України), а також правом громадян брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади (частина перша статті 38 Конституції України). Визнання існування відповідного зв'язку призводить до політичного та юридичного абсурду. Так само можна було б стверджувати, що порушено зазначені права громадян, котрі на виборах народних депутатів України голосували за кандидатів, які, ставши членами парламенту, голосували за його рішення, що не дістали підтримки більшості депутатів, або права громадян, котрі на відповідних виборах голосували за тих кандидатів, яких не було обрано.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 103 і 108 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України "Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою" (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) має беззастережний характер і не містить негативних оцінок формулювань, які врешті-решт одержали відповідну підтримку на всеукраїнському референдумі 16 квітня 2000 року. Проте подібні оцінки містять цитовані вище положення мотивувальної частини Висновку, що, на мою думку, засвідчує певну непослідовність у діях Конституційного Суду України.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

ВИСНОВОК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за зверненням Верховної Ради України
про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України
“Про зміни до Конституції України за результатами
всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року”,
поданого народними депутатами України,
вимогам статей 157 і 158 Конституції України
(справа про внесення змін до Конституції України
за ініціативою народних депутатів України)

м. Київ
11 липня 2000 року
№ 2-В/2000

Справа № 1-39/2000

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Козюбри Миколи Івановича — суддя-доповідач,
Корнієнка Миколи Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мартиненка Пєтра Федоровича,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Савенка Миколи Дмитровича,
Селівона Миколи Федосовича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Шаповала Володимира Миколайовича,
Яценка Станіслава Сергійовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за зверненням Верховної Ради України про надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності проекту Закону України “Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року”, поданого до Верховної Ради України народними депутатами України, вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтею 159 Конституції України стало звернення Верховної Ради України до Конституційного Суду України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України “Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року” вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Підставою для розгляду справи є необхідність висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту “Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року” вимогам статей 157 і 158 Конституції України для розгляду цього законопроекту Верховною Радою України.

Заслухавши суддю-доповідача Козюбру М.І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Верховна Рада України звернулась до Конституційного Суду України з проханням надати висновок щодо відповідності проекту Закону України "Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року", поданого до Верховної Ради України в порядку, передбаченому статтею 154 Конституції України, народними депутатами України, вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

У законопроекті пропонується внести ряд змін до Конституції України, зокрема:

— частину третю статті 80 Конституції України викласти в такій редакції: "Народні депутати і сенатори України не можуть бути без згоди Верховного Суду України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані";

— статтю 90 Конституції України доповнити частиною п'ятою такого змісту: "Президент України може також достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо Верховна Рада України протягом одного місяця не змогла сформувати постійно діючу депутатську більшість або у разі незатвердження нею протягом трьох місяців підготовленого і поданого в установленому порядку Кабінетом Міністрів України Державного бюджету України";

— пункт 8 частини першої статті 106 Конституції України доповнити такими словами: "та в інших випадках, передбачених Конституцією України".

Поряд з цими змінами народними депутатами України також пропонується внести зміни і доповнення до статей 75, 76, 79, 80, 84, 85, 93, 94, 96, 97, 98, 109, 111, 113, 114, 115, 116, 122, 150 та інших статей Конституції України, пов'язаних із запровадженням в Україні двопалатного парламенту, перерозподілом повноважень між парламентом і Президентом України та зміною статусу Кабінету Міністрів України.

Так, статтю 75 Конституції України народні депутати України пропонують викласти в такій редакції: "Єдиним органом законодавчої влади в Україні є Парламент України. Він складається з двох палат: Верховної Ради України і Сенату України". У зв'язку з цим змінюється назва розділу IV Конституції України "Верховна Рада України" на "Парламент України", а також вносяться уточнення і доповнення до статей 79, 80, 85, 88, 93, 96, 97, 106, 107, 109, 116.

Конституційний склад Верховної Ради України як однієї з палат Парламенту України пропонується встановити в кількості 300 народних депутатів України, замінивши у статті 76 Конституції України слова "чотириста п'ятдесят" словом "триста".

У зв'язку із запровадженням другої палати Парламенту України — Сенату України — розділ IV Конституції України доповнюється статтями 101.1, 101.2, 101.3, 101.4, 101.5, 101.6, 101.7, 101.8, 101.9, 101.10, 101.11, 101.12, 101.13, 101.14, 101.15, 101.16, в яких визначено конституційний склад Сенату України — сто п'ятдесят сенаторів, порядок формування Сенату України, вимоги, що ставляться до сенаторів, засади проведення виборів до Сенату України, порядок його роботи, повноваження, порядок обрання Голови і заступників Голови Сенату України та їх відкликання, повноваження Голови Сенату України, затвердження комітетів Сенату України та обрання голів цих комітетів, підстави та порядок дострокового припинення повноважень Сенату України Президентом України тощо.

Із запровадженням другої палати Парламенту України — Сенату України — тісно пов'язані також пропоновані зміни до статей 94, 96, 122, 126, 128, 131, 150 Конституції України, зокрема доповнення щодо проходження законопроектів у Парламенті України, порядку призначення Генерального прокурора України, призначення, затримання і арешту суддів тощо.

Враховуючи викладені вище зміни до статті 90 та пункту 8 частини першої статті 106 Конституції України, а також розподіл повноважень між палатами Парламенту України, народні депутати України пропонують доповнити розділ IV Конституції України статтею 82.1 такого змісту: "Протягом місяця з початку роботи першої сесії новообраної Верховної Ради України народні депутати України формують зі свого складу депутатську більшість, в яку входить більша половина конституційного складу Верховної Ради України. Підставою формування депутатської більшості є результати виборів до Верховної Ради України.

Права і обов'язки депутатської більшості визначаються Конституцією України та законом про депутатську більшість".

Розділ IV Конституції України доповнюється також статтею 84.1 такого змісту: "Сформована у порядку, визначеному Конституцією України та відповідним законом, депутатська більшість не пізніше як протягом місяця після свого створення вирішує питання про призначення Прем'єр-міністра України та вносить його кандидатуру на розгляд Верховної Ради України.

Протягом наступного місяця після призначення Прем'єр-міністра України депутатська більшість на пропозицію Прем'єр-міністра України приймає рішення про персональний склад Кабінету Міністрів України і вносить його на розгляд Верховної Ради України.

Депутатська більшість має право порушувати питання про недовіру Кабінету Міністрів України в порядку, визначеному Законом "Про депутатську більшість". Цим правом більшість може скористатися не більше двох разів за період повноважень Верховної Ради України".

У зв'язку з цим вносяться зміни до статей 85, 106, 113, 114, 115 Конституції України. Зокрема, статтю 115 Конституції України пропонується викласти в такій редакції: "Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України.

Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Верховній Раді України про свою відставку.

Відставка Прем'єр-міністра України має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України.

Прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінетові Міністрів України має наслідком відставку Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України, відставку якого прийнято Верховною Радою України, за її дорученням продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістьдесят днів".

Внесення зазначених змін до Конституції України, на думку народних депутатів України, зумовлено не тільки результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою від 16 квітня 2000 року, а й необхідністю подальшого вдосконалення Конституції України, її адаптації до правових основ європейської демократії.

2. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить "внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції". Вимоги щодо внесення таких змін визначають, зокрема, статті 157 і 158 Конституції України. Так, згідно з частиною першою статті 157 заборонено вносити будь-які зміни до Конституції України, якщо вони передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України. А стаття 158 Конституції України забороняє протягом року подавати до Верховної Ради України один і той же законопроект про внесення змін до Конституції України, який уже розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий. Верховній

Раді України заборонено також протягом строку своїх повноважень двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

Проект Закону України "Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року" Верховна Рада України нинішнього скликання розглядає вперше. До цього розгляду положення вищезазначених статей Конституції України вона не змінювала. Отже, вимог статті 158 Конституції України Верховною Радою України дотримано.

3. Оцінюючи проект Закону України "Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року" на предмет його відповідності вимогам статті 157 Конституції України, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. У поданому на висновок Конституційного Суду України проекті Закону України "Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року" пропонується викласти статтю 75 в такій редакції: "Єдиним органом законодавчої влади в Україні є Парламент України. Він складається з двох палат: Верховної Ради України і Сенату України".

Аналіз сучасної конституційної практики зарубіжних держав свідчить про те, що створення двопалатного парламенту в унітарній державі є питанням доцільності. На зміст та обсяг прав і свобод людини і громадянина сама по собі структура парламенту (однопалатна чи двопалатна) безпосередньо не впливає. Проте вплинути на них можуть порядок формування палат та розподіл повноважень між ними.

У запропонованому народними депутатами України законопроекті розподіл повноважень між палатами Парламенту України — Верховною Радою України і Сенатом України — проведено неповно, без врахування того, що Конституція України є єдиним, цілісним актом, а тому внесення будь-яких змін до неї потребує системного підходу. Це тим більше стосується змін, пов'язаних із запровадженням двопалатного парламенту, які за своїм характером є досить широкомасштабними: Законопроект обмежується внесенням змін лише до статей 75, 76, 79, 80, 84, 85, 88, 93, 94, 96, 97, 106, 107, 109, 113, 114, 115, 116, 122, 126, 128, 131, 150 Конституції України та доповненням її новими статтями 82.1, 84.1, 101.1, 101.2, 101.3, 101.4, 101.5, 101.6, 101.7, 101.8, 101.9, 101.10, 101.11, 101.12, 101.13, 101.14, 101.15, 101.16, тоді як запровадження двопалатного парламенту в запропонованому варіанті потребує внесення змін чи уточнень до низки інших статей Конституції України, зокрема 9, 20, 55, 72, 101, 104, 148, 151, 154, 155, 156, 158, 159.

Від змісту змін та уточнень до зазначених статей значною мірою залежить оцінка їх Конституційним Судом України на предмет відповідності статті 157 Конституції України. Так, скажімо, згідно з частинами третьою і п'ятою статті 20 чинної Конституції України великий Державний Герб України та Державний Гімн України затверджуються законами, що приймаються не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, тобто парламенту в цілому.

Якщо стаття 20 Конституції України залишатиметься незмінною, то за логікою, свідомо чи несвідомо закладеною в законопроект, великий Державний Герб України та Державний Гімн України мають затверджуватися не менш як двома третинами від конституційного складу однієї з палат парламенту (до того ж не законами, оскільки законодавчий процес відповідно до запропонованих змін до Конституції України здійснюється обома палатами).

Таким чином, одна з палат Парламенту України — Сенат України, а опосередковано й виборці, які його обирають "на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування" (стаття 101.1 законопроекту), фактично усуваються від вирішення одного з найважливіших питань державного суверенітету — встановлення державних символів України, що не узгоджується

зі статтею 5 Конституції України, згідно з якою народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, і зі статтею 38 Конституції України, яка закріплює за громадянами право брати участь в управлінні державними справами.

За логікою законопроекту Сенат України усувається також від процесу внесення змін до Конституції України. Адже відповідно до статті 154 Конституції України (яка залишається незмінною) законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третиною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, тобто право конституційної ініціативи залишається лише за членами однієї з палат Парламенту України. Аналогічна ситуація складається щодо порядку схвалення та прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України (стаття 155 Конституції України), особливостей внесення змін до розділу I "Загальні засади", розділу III "Вибори. Референдум" і розділу XIII "Внесення змін до Конституції України" (стаття 156 Конституції України) та ін.

Відсутність комплексних, системних змін до Конституції України у зв'язку із запровадженням двопалатного парламенту в запропонованому народними депутатами України варіанті вже сама по собі унеможлиблює всебічний аналіз пропонувананих змін до Конституції України на предмет їх відповідності статті 157 Конституції України.

До того ж, як випливає з наведеного переліку статей Конституції України, зміни до неї, пов'язані із запровадженням двопалатного парламенту, стосуються не тільки розділів II, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIV, XV, а й розділів I, III, XIII Конституції України, порядок подання законопроекту про внесення змін до яких відрізняється від порядку подання законопроекту про внесення змін до інших розділів Конституції України (стаття 156 Конституції України).

За таких умов Конституційний Суд України не може надати висновок щодо відповідності проекту Закону України "Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року" вимогам статей 157 і 158 Конституції України в повному обсязі і вважає за необхідне припинити провадження у цій справі в тій частині законопроекту, яка стосується змін до Конституції України, прямо або опосередковано пов'язаних із запровадженням двопалатного парламенту.

3.2. У законопроекті частину третю статті 80 Конституції України пропонується викласти в такій редакції: "Народні депутати і сенатори України не можуть бути без згоди Верховного Суду України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані".

Ці зміни суперечать принципу незалежності суддів (стаття 126 Конституції України), зокрема їх безсторонності та підкоренню при здійсненні правосуддя лише закону (стаття 129 Конституції України).

У той же час надання Верховним Судом України згоди на притягнення народних депутатів і сенаторів України до кримінальної відповідальності, їх затримання чи арешт може призвести до упередженості під час розгляду в майбутньому справи щодо такого народного депутата України судом першої інстанції та апеляційним і касаційним судами.

Наділення суду повноваженням давати згоду на притягнення особи (включаючи і народного депутата України) до кримінальної відповідальності, яке, відповідно до Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України від 27 жовтня 1999 року, є стадією кримінального переслідування і починається з моменту пред'явлення особи обвинувачення у вчиненні злочину, фактично стирає межі між функціями обвину-

вачення і правосуддя, що суперечить положенням статті 124 Конституції України, згідно з якою суд є органом правосуддя.

Не узгоджуються названі зміни до статті 80 Конституції України і зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року, відповідно до якої "кожен при вирішенні спору щодо цивільних прав і обов'язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий розгляд... незалежним і безстороннім судом, встановленим законом", та з низкою рішень Європейського суду з прав людини щодо необхідності послідовного дотримання принципу розмежування між обвинуваченням і правосуддям.

Крім того, депутатська недоторканність не є виключно індивідуальним правом народного депутата України. Вона спрямована також на забезпечення нормального функціонування парламенту. Тому в країнах, де існує депутатський імунітет, його позбавлення належить до повноважень парламенту або його палати, членом якої є депутат, оскільки при наданні згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт депутата враховуються не тільки юридичні, а й інші, зокрема політичні, мотиви, пов'язані із забезпеченням нормального функціонування парламенту.

Стаття 29 Конституції України, на яку посилаються народні депутати України для обґрунтування змін до статті 80 Конституції України, передбачає, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду. В цій статті йдеться виключно про юридичну мотивацію рішення, оскільки відповідно до статті 127 Конституції України судді, а отже, й суд, включаючи Верховний Суд України, мають бути поза політикою.

Пропонована народними депутатами України редакція частини третьої статті 80 Конституції України не відповідає також рішенню, прийнятому на всеукраїнському референдумі 16 квітня 2000 року, оскільки залишає передбачений зазначеною частиною (яка відповідно до цього рішення вилучається з тексту Конституції України) обсяг депутатського імунітету, хоча і з передачею повноваження щодо надання згоди на його позбавлення іншому суб'єкту.

Таким чином, зміни до частини третьої статті 80 Конституції України передбачають обмеження прав і свобод людини і громадянина, а тому суперечать частині першій статті 157 Конституції України.

3.3. У проекті Закону України "Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року" пропонується доповнити статтю 90 Конституції України частиною п'ятою такого змісту: "Президент України може також достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо Верховна Рада України протягом одного місяця не змогла сформувати постійно діючу депутатську більшість або у разі незатвердження нею протягом трьох місяців підготовленого і поданого в установленому порядку Кабінетом Міністрів України Державного бюджету України".

Пропоновані народними депутатами України зміни до статті 90 Конституції України збігаються із змінами до цієї ж статті, передбаченими проектом Закону України "Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою", поданим до Верховної Ради України Президентом України.

Конституційний Суд України вже надав Висновок щодо відповідності проекту названого закону вимогам статей 157 і 158 Конституції України, в якому зазначив, що зміни до статті 90 Конституції України не скасовують і не обмежують прав і свобод людини і громадянина. Не спрямовані вони також на ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України.

Отже, доповнення до статті 90 Конституції України слід визнати таким, що відповідає вимогам статті 157 Конституції України.

3.4. У поданому на висновок Конституційному Суду України проекті Закону України "Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року" пропонується доповнити пункт 8 частини першої статті 106 Конституції України словами: "та в інших випадках, передбачених Конституцією України". Ці зміни повністю збігаються із змінами до цього ж пункту, передбаченими проектом Закону України "Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою", поданим до Верховної Ради України Президентом України.

Конституційний Суд України у своєму Висновку щодо відповідності проекту названого закону вимогам статей 157 і 158 Конституції України визнав зазначене доповнення таким, що відповідає вимогам статті 157 Конституції України. Аналогічний висновок має бути прийнято і стосовно доповнення до пункту 8 частини першої статті 106 Конституції України, запропонованого народними депутатами України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 155, 159 Конституції України, статтями 51, 63, 66, 70 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

дійшов висновку:

1. Визнати проект Закону України "Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року" таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, в частині, яка стосується змін до статті 90 та пункту 8 частини першої статті 106 Конституції України.

2. Визнати проект Закону України "Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року" таким, що не відповідає вимогам статті 157 Конституції України, в частині, яка стосується змін до статті 80 Конституції України, а саме викладення частини третьої цієї статті в такій редакції: "Народні депутати і сенатори України не можуть бути без згоди Верховного Суду України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані".

3. Припинити провадження у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України "Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року" вимогам статей 157 і 158 Конституції України в частині, яка стосується змін до статей 75, 76, 79, частин першої і другої статті 80, статей 84, 85, 88, 93, 94, 96, 97, 106, 107, 109, 113, 114, 115, 116, 122, 126, 128, 131, 150 Конституції України та доповнення її статтями 82.1, 84.1, 101.1, 101.2, 101.3, 101.4, 101.5, 101.6, 101.7, 101.8, 101.9, 101.10, 101.11, 101.12, 101.13, 101.14, 101.15, 101.16.

4. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України "Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року" вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим до виконання, остаточним і не може бути оскарженим.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД
УКРАЇНИ**

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Корнієнка М.І.
стосовно Висновку Конституційного Суду України
у справі за зверненням Верховної Ради України
про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України
“Про зміни до Конституції України за результатами
всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року”,
поданого народними депутатами України,
вимогам статей 157 і 158 Конституції України
(справа про внесення змін до Конституції України
за ініціативою народних депутатів України)

1. Не заперечуючи в принципі проти висловленої в цьому Висновку правової позиції, відповідно до якої Конституція України є єдиним, цілісним актом, а тому внесення будь-яких змін до неї потребує системного підходу, вважаю необґрунтованим рішення Конституційного Суду України про припинення конституційного провадження у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України в частині, що стосується положень внесеного народними депутатами України законопроекту, в яких йдеться про запровадження в Україні двопалатного парламенту.

Мотивуючи своє рішення, Конституційний Суд України посилається, зокрема, на те, що розподіл повноважень між палатами Парламенту України проведено неповно, що законопроект обмежується внесенням змін лише до статей 75, 76, 79, 80, 84, 85, 88, 93, 94, 96, 97, 106, 107, 109, 113, 114, 115, 116, 122, 126, 128, 131, 150 Конституції України та доповненням її новими статтями 82.1, 84.1, 101.1, 101.2, 101.3, 101.4, 101.5, 101.6, 101.7, 101.8, 101.9, 101.10, 101.11, 101.12, 101.13, 101.14, 101.15, 101.16, тоді як запровадження двопалатного парламенту в запропонованому варіанті потребує внесення змін чи уточнень до низки інших статей Конституції України, зокрема 9, 20, 55, 72, 101, 104, 148, 151, 154, 155, 156, 158, 159, що від змісту змін та уточнень до зазначених статей значною мірою залежить оцінка їх Конституційним Судом України на предмет відповідності статті 157 Конституції України. Крім цього, в мотивувальній частині Висновку наголошується на тому, що передбачений законопроектом порядок формування палат та розподіл повноважень між ними **можуть вплинути** на зміст та обсяг прав і свобод людини і громадянина.

Така аргументація, на мій погляд, не витримує критики. По-перше, Висновок Конституційного Суду України щодо відповідності тієї чи іншої норми законопроекту статті 157 Конституції України не може бути ухвалений лише на припущеннях щодо скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина. По-друге, здійснення контролю за дотриманням системності при внесенні змін до Конституції України не належить до компетенції Конституційного Суду України, хоч це і не позбавляє його права зробити відповідні застереження. По-третє, у своєму Висновку від 27 червня 2000 року (справа про внесення змін до статей 76, 80, 90, 106 Конституції України) Конституційний Суд України вже визнав такими, що відповідають Конституції України, доповнення до статті 90 Конституції України, зазначивши, що, наприклад, поняття “постійно діюча парламентська більшість” логічно зумовлює потребу доповнити зазначену статтю гарантіями для тієї частини складу Верховної Ради України, яка не входить до “постійно діючої парламентської більшості”, оскільки невизначеність таких гарантій **може призвести** до порушення однієї з основних засад, на яких ґрунтується суспільне життя в Україні, — політичної та ідеологічної багатоманітності (стаття 15 Консти-

туції України) і обмеження конституційних прав громадян, передбачених, зокрема, статтями 34 і 38 Конституції України.

Не можна погодитися і з твердженням про те, що згідно із законопроектом, ініційованим народними депутатами України, одна з палат Парламенту України — Сенат України, а опосередковано й виборці, які його обирають, фактично усуваються від вирішення одного з найважливіших питань державного суверенітету і що це не узгоджується зі статтею 5 Конституції України, згідно з якою народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також зі статтею 38 Конституції України, яка закріплює за громадянами право брати участь в управлінні державними справами. Розподіл повноважень між палатами, як і створення двопалатного парламенту, на мій погляд, є питаннями доцільності. Але та обставина, що одна палата є більш повноважною, а інша — менш повноважною, не впливає безпосередньо на право громадян України брати участь в управлінні державними справами, обирати та бути обраними до обох палат, оскільки ці палати, як передбачено законопроектом, мають обиратися тими ж виборцями на основі загального, рівного і прямого виборчого права під час таємного голосування. До того ж у своєму Висновку від 27 червня 2000 року Конституційний Суд України, вирішуючи питання про відповідність вимогам статті 157 Конституції України змін до її статті 76 щодо зменшення кількісного складу Верховної Ради України, дійшов висновку, що на зміст та обсяг прав і свобод людини і громадянина, в тому числі виборчого права, це **безпосередньо не впливає**, оскільки суб'єкти як активного, так і пасивного права — громадяни України — із зменшення кількісного складу парламенту не позбавляються рівної можливості брати участь у виборах до нього.

2. Поділяючи висловлену у Висновку правову позицію, відповідно до якої депутатська недоторканність спрямована на забезпечення нормального функціонування парламенту, хоча для надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт депутата парламент враховує не тільки юридичні, а й інші, зокрема політичні, мотиви, водночас не могу погодитися з тим, що надання такої функції Верховному Суду України — органу, який повинен бути поза політикою, **може призвести** до упередженості під час розгляду в майбутньому справи щодо такого народного депутата України судом першої інстанції та апеляційним і касаційним судами. Якби це було саме так, то виникала б проблема і з застосуванням частини шостої статті 111 Конституції України, відповідно до якої Верховний Суд України має давати висновок про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину. Тому висновок щодо невідповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України доповнення до статті 80 Конституції України вважаю необґрунтованим.

Суддя Конституційного Суду України

М.Корнієнко

УХВАЛА**КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про припинення конституційного провадження у справі за конституційними поданнями 57 та 69 народних депутатів України щодо “визнання неконституційними актів, прийнятих на засіданні частини народних депутатів України у приміщенні “Українського дому” 21 січня та 1 лютого 2000 року

м. Київ
27 червня 2000 року
№ 2-уп/2000

Справа № 1-27/2000

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Скоморохи Віктора Єгоровича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Козюбри Миколи Івановича,
Корнієнка Миколи Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мартиненка Петра Федоровича,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича — суддя-доповідач,
Савенка Миколи Дмитровича,
Селівона Миколи Федосовича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Шаповала Володимира Миколайовича,
Яценка Станіслава Сергійовича,

за участю представників суб'єктів права на конституційне подання — Сіренка В.Ф., Марченка В.Р., народних депутатів України; представників Верховної Ради України — Задорожнього О.В., Лавриновича О.В., народних депутатів України; залученого до участі у розгляді справи Селіванова А.О. — Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; уповноважених представників: від Міністерства юстиції України — Хандуріна М.І., заступника Міністра юстиції України, від Прокуратури України — Кудрявцева В.В., заступника Генерального прокурора України, Бурдоля Є.П., начальника відділу Генеральної прокуратури України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними поданнями 57 та 69 народних депутатів України щодо “визнання неконституційними актів, прийнятих на засіданні частини народних депутатів України у приміщенні “Українського дому” 21 січня та 1 лютого 2000 року.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України “Про Конституційний Суд України” стали конституційні подання 57 та 69 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) “актів, прийнятих на засіданні частини народних депутатів України у приміщенні “Українського дому” 21 січня та 1 лютого 2000 року.

Ухвалою Колегії суддів Конституційного Суду України з конституційних звернень (подань) від 24 лютого 2000 року на підставі статті 58 Закону України "Про Конституційний Суд України" ці конституційні подання були об'єднані в одне конституційне провадження у справі.

Підставою для розгляду справи є наявність спору стосовно відповідності Конституції України (конституційності) актів, про які йдеться у конституційних поданнях.

Заслухавши суддю-доповідача Розенка В.І., пояснення Сіренка В.Ф., Марченка В.Р., Задорожного О.В., Лавриновича О.В., Селіванова А.О., Хандуріна М.І., Кудрявцева В.В., показання свідків Кравчука Л.М., Мартинюка А.І., Медведчука В.В., Ткаченка О.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкти конституційного подання звернулись до Конституційного Суду України з клопотанням щодо "визнання неконституційними актів, прийнятих на засіданні частини народних депутатів України у приміщенні "Українського дому" (офіційна назва — Національний комплекс "Експоцентр України") 21 січня та 1 лютого 2000 року.

Автори конституційних подань стверджують, що на початку поточного року група народних депутатів України оголосила себе більшістю і, підмінивши діючий парламент, поза межами приміщення Верховної Ради України, в "Українському домі", прийняла 21 січня та 1 лютого 2000 року ряд "так званих правових актів", якими було внесено зміни до Регламенту Верховної Ради України, відкликано Голову та Першого заступника Голови Верховної Ради України, керівників її комітетів та апарату Верховної Ради України і замість них обрано чи призначено інших осіб.

В конституційних поданнях зазначається, що "так звана більшість" відсторонилася від участі у прийнятті рішень частину депутатів, що "відокремлення "більшості" відбулося без процедури організаційного і юридичного оформлення, а рішення готувалися без участі комітетів Верховної Ради України. Суб'єкти конституційного подання стверджують також, що було знехтувано встановлені Регламентом Верховної Ради України режим засідань, порядок реєстрації, підрахунку голосів та порушено конституційні повноваження Голови і Першого заступника Голови Верховної Ради України при "так званому їх відкликанні".

На думку суб'єктів конституційного подання, зазначені акції вчинені на порушення статей 5, 19, 78, 84, 88, 89 Конституції України та норм Регламенту Верховної Ради України і "є нічим іншим, як антиконституційними діями, державним переворотом, узурпацією влади, тяжким державним злочином, за який передбачена кримінальна відповідальність".

2. Представники Верховної Ради України обстоювали позицію, що досліджувані заходи здійснені з метою припинити узурпацію влади Головою Верховної Ради України та налагодити плідну роботу парламенту. З допомогою цих дій, вчинених в межах Конституції України, було вирішено поточні політичні проблеми. Постанови ж стосувалися кадрових питань, правил внутрішньоорганізаційного характеру і прийняті у повній відповідності з вимогами статей 84, 91 Конституції України, тобто на пленарному засіданні Верховної Ради України, більшістю від її конституційного складу, особисто народними депутатами України шляхом голосування, що засвідчує реалізацію ними своєї волі.

Як вважають представники Верховної Ради України, за змістом Конституції України та практикою парламенту пленарним є таке засідання Верховної Ради України, на якому присутня кількість народних депутатів України, достатня для прийняття рішення. Що ж до повноважень комітетів, то, на їх думку, в Конституції України немає будь-якої заборони розгляду та прийняття рішень Верховною Радою України без попередньої їх підготовки відповідними комітетами.

3. Конституційний Суд України виходить з того, що події у Верховній Раді України 21 січня та 1 лютого 2000 року не мали наслідком порушення принципів Конституції України, які є основою конституційного ладу держави.

Всі органи влади, в тому числі законодавчої, здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах. Не відбулося змін і в структурі Верховної Ради України, яка працює сесійно. Збережені публічність та принцип більшості у прийнятті рішень. Верховна Рада України, її депутатський корпус і надалі є об'єктивним і важливим чинником державного розвитку. Парламент здійснює законодавчу діяльність та повноваження щодо парламентського контролю, бере участь у формуванні органів виконавчої і судової влади, підтримує міжнародні зв'язки.

Що ж до тверджень представників суб'єктів конституційних подань про вчинення деякими народними депутатами України злочинів, то оцінювати їх мають правоохоронні органи, а приймати рішення по суті в разі підтвердження — лише суди загальної юрисдикції.

4. Порушене у конституційних поданнях та на відкритій частині пленарного засідання питання легітимності Верховної Ради України в результаті поділу депутатів на дві групи не може бути розглянуто Конституційним Судом України, оскільки воно не належить до його компетенції.

Правова природа, конституційний склад єдиного законодавчого органу, ознаки його повноважності визначені Конституцією України. Народних депутатів України було обрано в березні 1998 року строком на чотири роки. За Конституцією України повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання (стаття 90).

Тільки Президент України має конституційне право достроково припинити повноваження Верховної Ради України і тільки за виняткової обставини: якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії її пленарні засідання не можуть розпочатися (статті 90, 106 Конституції України).

Конституційний Суд України констатує, що коригування окремих регламентних норм не може бути самодостатнім для того, щоб змінити конституційний статус парламенту.

5. Стосовно клопотання авторів конституційних подань визначити статус депутатської більшості в парламенті Конституційний Суд України зазначає таке.

Конституція України (стаття 91) визначила, що Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу. У спеціально передбачених Конституцією України випадках (статті 94, 111) парламент приймає свої акти не менш як двома третинами та не менш як трьома четвертими від конституційного складу Верховної Ради України. Стаття 89 Конституції України передбачає також, що рішення про створення тимчасових слідчих комісій може бути прийнято, якщо за нього проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України. Відповідно до статті 135 Конституції України затвердження Верховною Радою України Кон-

ституції Автономної Республіки Крим має бути здійснено не менш як половиною від конституційного складу Верховної Ради України.

Таким чином, поняття більшості у Верховній Раді України як способу прийняття рішень визначено в Основному Законі України. Питання створення більшості у парламенті на основі об'єднання депутатських фракцій і груп перебуває поза сферою повноважень Конституційного Суду України.

Проблему створення працюючої парламентської коаліції, здатної ефективно втілювати в життя сформовані політичні програми, має вирішувати Верховна Рада України політичними та регламентними заходами.

6. Суб'єкти конституційного подання та їх представники у Конституційному Суді України також зверталися до проблеми регламенту, мотивуючи неконституційність прийнятих в "Українському домі" актів порушеннями Регламенту Верховної Ради України.

Конституційний Суд України зазначає, що в більшості європейських держав існує принцип, згідно з яким правила процедури є внутрішньою справою парламенту, оскільки законодавча влада має достатньо засобів самоконтролю та перевірки прийнятих нею рішень.

В Україні питання організації та порядку роботи Верховної Ради України віднесені до сфери конституційно-правової регламентації. Виходячи з того, що функціональний аспект законодавчого процесу чітко регламентований процедурами, дотримання яких є умовою визнання рішень парламенту безспірно прийнятими, Конституція України поставила регламент Верховної Ради України на рівень закону.

Так, відповідно до статті 82 Конституції України порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та законом про регламент. Статтею 88 Конституції України визначено, що Голова Верховної Ради України здійснює надані йому конституційні повноваження виключно у порядку, визначеному законом про регламент Верховної Ради України. Реалізувати ці вимоги Основного Закону без спеціального правового механізму неможливо.

У процесі пленарного засідання порушувалося питання про давно назрілу необхідність прийняття комплексного, узгодженого з нормами Конституції України закону про регламент Верховної Ради України, в якому мали б дістати відображення механізми захисту інтересів парламентської меншості, гарантування їй доступу до процесу законотворення та впливу на нього.

Незважаючи на те, що Конституція України залишила значний простір для законодавчого врегулювання основних напрямів діяльності парламенту, що підкреслює його самостійність та незалежність у вирішенні питань процедури, закон про регламент Верховної Ради України ще не прийнято. Ця важлива проблема потребує нагального законодавчого врегулювання, оскільки будь-який носій влади повинен діяти згідно з Конституцією та законами України.

Відповідно до статті 8 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Регламент Верховної Ради України не повністю відповідає цим вимогам, оскільки прийнятий ще в 1994 році. Закони України "Про комітети Верховної Ради України" та "Про статус народного депутата України" також прийняті раніше чинної Конституції України. За таких умов складно уникати понятійних розбіжностей, неоднозначного розуміння юридично значущих категорій.

Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 3 грудня 1998 року (справа про утворення фракцій у Верховній Раді України) зазначив, що Регламент від 27 липня 1994 року як нормативно-правовий акт не є законом і чинний у частині,

що не суперечить Конституції України. Було також наголошено, що питання організації і порядку діяльності Верховної Ради України повинні вирішуватись виключно законом про регламент Верховної Ради України.

Вирішуючи цю справу, Конституційний Суд України виходить з того, що згідно зі статтею 152 Конституції України підставою для визнання правових актів неконституційними можуть бути порушення лише тих процедур їх розгляду, ухвалення або набрання чинності, які встановлені Конституцією України. Відповідно до Основного Закону України парламентські процедури повинні бути встановлені, як уже зазначалося, законом про регламент Верховної Ради України.

Отже, визначати відповідність будь-яких актів Верховної Ради України нормам діючого Регламенту, який не є законом, за відсутності порушень конституційних процедур їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності до компетенції Конституційного Суду України не належить.

Сформулювати в законі про регламент Верховної Ради України правила внутрішнього розпорядку, права парламентських фракцій та депутатських груп, принципи законотворчої етики зобов'язана за Конституцією України саме Верховна Рада України. Конституційний Суд України не має правових підстав втручатися у вирішення цих питань.

7. Таким чином, проведене Конституційним Судом України дослідження свідчить, що предмет оскарження виник з факту партійно-фракційного розмежування у парламенті, має регламентне, процедурне, політико-моральне значення, а рішення, прийняті в "Українському домі", є, по суті, елементом політичного процесу.

До повноважень Конституційного Суду України не належить оцінка адекватності цих рішень суспільно-політичним реаліям та груповим і особистим інтересам народних депутатів України. Хоч би якими дискусійними були ці проблеми, вони є проблемами самої Верховної Ради України.

З огляду на викладене правомірно зробити висновок, що Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції не наділений повноваженнями вирішувати цю справу по суті, оскільки не має права втручатися у політичні та внутрішньоорганізаційні питання діяльності Верховної Ради України, вдосконалювати чинні нормативні акти, заповнюючи наявні в них прогалини.

На основі викладеного, керуючись статтями 147 та 150 Конституції України, статтями 45, 51 Закону України "Про Конституційний Суд України" та § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційними поданнями 57 та 69 народних депутатів України щодо "визнання неконституційними актів, прийнятих на засіданні частини народних депутатів України у приміщенні "Українського дому" 21 січня та 1 лютого 2000 року на підставі пункту 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" за непідвідомчістю Конституційному Суду України питань, порушених у конституційних поданнях.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною і не може бути оскарженою.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД
УКРАЇНИ**

ОГЛЯД УХВАЛ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

20 квітня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Державної податкової адміністрації України щодо офіційного тлумачення абзацу другого пункту 13.9 статті 13 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" (суддя-доповідач Розенко В. І.).

У конституційному зверненні Державна податкова адміністрація України просила Конституційний Суд України дати офіційне тлумачення абзацу другого пункту 13.9 статті 13 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" (у редакції Закону від 22.05.97 року з наступними змінами і доповненнями), який, на думку суб'єкта права на конституційне звернення, суперечить ряду норм чинного законодавства та Конституції України.

Йшлося про те, що у згаданій статті доходи нерезидентів, отримані в Україні, визначені як частина внутрішнього податку, ставка якого не може регулюватися міжнародними угодами. Однак статтею 9 Конституції України передбачено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства нашої держави. Крім того, закони України "Про міжнародні договори України" та "Про оподаткування прибутку підприємств" передбачають перевагу міжнародних договорів у питаннях регулювання ставки податку на доходи, одержані іноземними партнерами в Україні. Через зазначені суперечності стаття 13 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" унеможлилювала реалізацію більш як тридцяти чинних міжнародних договорів, укладених Україною щодо уникнення подвійного оподаткування.

Верховна Рада України 14 січня 1999 року прийняла Закон України "Про внесення зміни до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", яким абзац другий пункту 13.9 статті 13 цього Закону виключений. Встановлено, що зазначена норма не застосовується до доходів та витрат, отриманих і проведених з 1 липня 1997 року. Кабінету Міністрів України запропоновано терміново привести свої рішення у відповідність до цього Закону. Таким чином, абзац другий пункту 13.9 статті 13 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" втратив чинність, а, отже, відпала необхідність в офіційному тлумаченні зазначеної норми закону.

Враховуючи викладене, Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних звернень (подань) ухвалою від 11 лютого 1999 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі. 15 лютого цього року до Конституційного Суду України надійшла письмова заява за підписом Голови Державної податкової адміністрації України про відкликання даного конституційного звернення.

Керуючись пунктом 4 статті 42, пунктом 3 статті 45 та статтею 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Державної податкової адміністрації України в зв'язку з відсутністю практичної необхідності та невідомістю Конституційному Суду України питання щодо офіційного тлумачення абзацу другого пункту 13.9 статті 13 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", який втратив чинність.

13 травня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням

48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про призначення виборів Київського міського голови" від 2 березня 1999 року № 454-XIV (суддя-договідач Євграфов П.Б.).

Верховна Рада України 2 березня 1999 року прийняла Постанову "Про призначення виборів Київського міського голови", в якій зазначено, що вибори Київського міського голови призначено на неділю 30 травня 1999 року (пункт 1 Постанови). Пунктом 2 цієї Постанови передбачено "провести вибори Київського міського голови відповідно до пункту 4 розділу XV "Перехідні положення" Закону України "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів".

Пункт 4 розділу XV "Перехідні положення" названого Закону встановлює, що "вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 29 березня 1998 року проводяться відповідно до цього Закону з такими особливостями: рішення про загальний склад рад та утворення територіальних виборчих комісій приймаються не пізніше як за 55 днів до дня виборів, повідомлення про порядок і строки подання пропозицій, зазначених у частині третій статті 14 цього Закону, оприлюднюються не пізніше як за три дні до початку терміну їх подання, виборчі округи утворюються не пізніше як за 50, окружні виборчі комісії — за 45 днів до дня виборів, висування кандидатів починається за 45 днів і закінчується за 35 днів до дня виборів, реєстрація кандидатів починається за 40 і закінчується за 30 днів до дня виборів. Сільські, селищні, міські, районні у містах, районні, обласні осередки політичних партій (блоків) та громадських організацій, які виявили бажання брати участь у місцевих виборах, подають заяви про це до відповідних територіальних виборчих комісій не пізніше як за 50 днів до дня виборів".

У конституційному поданні народних депутатів України зазначається, що, поширивши наведене положення Закону України "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів" на вибори Київського міського голови, парламент не врахував, що передбачені цим Законом особливості стосувались виборів депутатів міських рад та сільських, селищних, міських голів, які відбувалися 29 березня 1998 року, що було зумовлено необхідністю проведення цих виборів у строки, визначені пунктом 8 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України.

Проте суб'єкт права на конституційне подання не взяв до уваги Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про Закон України "Про порядок проведення виборів депутатів міської, районних у місті Києві рад та міського голови у місті Києві" (справа про вибори у містах Києві та Севастополі) від 27 березня 1998 року № 5-рп/98. Цим Рішенням було визнано неконституційним положення зазначеної Постанови Верховної Ради України в частині проведення виборів міських голів у містах Києві та Севастополі згідно із Законом України "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів".

Строк проведення виборів міських голів у містах Києві та Севастополі безпосередньо не пов'язаний із строком виборів до сільських, селищних, міських рад, встановленим пунктом 8 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України.

15 січня 1999 року Верховна Рада України прийняла Закон України "Про столицю України — місто-герой Київ" № 401-XIV, згідно з частиною першою статті 13 якого Київський міський голова обирається шляхом прямих виборів відповідно до Закону України "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів". На підставі цього положення 2 березня 1999 року вона прийняла Постанову "Про призначення виборів Київського міського голови".

Оскільки вибори Київського міського голови є продовженням процесу формування органів місцевого самоврядування відповідно до Конституції України 1996 року, можливе застосування особливостей, передбачених пунктом 4 розділу

XV "Перехідні положення" Закону України "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів", що становить його невід'ємну частину.

Таким чином, у конституційному поданні 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про призначення виборів Київського міського голови" від 2 березня 1999 року не наведено належного правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності цієї Постанови Верховної Ради України, а тому конституційне подання не відповідає вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України прийняв ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про призначення виборів Київського міського голови" від 2 березня 1999 року № 454-XIV на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

20 травня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кисельова В.О. про необхідність офіційного тлумачення положень частини першої статті 64 Конституції України та частини третьої статті 5 Закону України "Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим", зокрема, щодо можливості поєднання депутатської діяльності у Верховній Раді Автономної Республіки Крим із зайняттям посади представника Президента України в Автономній Республіці Крим (суддя-доповідач Чубар Л.П.).

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначених статей Конституції України і Закону України "Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим" зумовлена тим, що, як стверджує суб'єкт права на конституційне звернення, має місце неоднозначне застосування положення частини першої статті 64 Конституції України Верховною Радою України і виборчою комісією Автономної Республіки Крим щодо неможливості обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, крім випадків, передбачених Конституцією України, що призвело до порушення його конституційних виборчих прав — вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (частина перша статті 38 Конституції України).

Згідно зі статтею 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Проте з конституційного звернення і доданих до нього матеріалів не вбачається неоднозначного застосування положень Конституції України та Закону України "Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим" Верховною Радою України і виборчою комісією Автономної Республіки Крим, а також порушення виборчих прав Кисельова В.О.

За рішенням виборчої комісії Автономної Республіки Крим від 26 травня 1998 року Кисельову В.О. видано мандат депутата Верховної Ради Автономної

Республіки Крим, що є свідченням реалізації ним конституційного права, передбаченого частиною першою статті 38 Конституції України.

У зв'язку з відсутністю даних про порушення конституційних прав і свобод суб'єкта права на конституційне звернення при застосуванні положень частини першої статті 64 Конституції України та частини третьої статті 5 Закону України "Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим", а також фактів їх неоднозначного застосування, що згідно зі статтею 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" є обов'язковим для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України, підстав для відкриття конституційного провадження у справі немає.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50 і 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кисельова В.О. на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

20 травня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення частини четвертої статті 27 та статті 28 Закону України "Про статус народного депутата України" (суддя-доповідач Тихий В.П.).

Суб'єкт права на конституційне подання просить дати офіційне тлумачення частини четвертої статті 27 та статті 28 Закону України "Про статус народного депутата України" "стосовно випадків, коли повноваження Генерального прокурора здійснює виконуючий обов'язки Генерального прокурора України".

Верховна Рада України 10 грудня 1997 року прийняла Закон України "Про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб, яких призначає на посаду за згодою Верховної Ради України Президент України або Верховна Рада України за поданням Президента України" № 709/97-ВР, який регулює порядок виконання обов'язків осіб (у тому числі й Генерального прокурора України), яких призначає на посаду за згодою Верховної Ради України Президент України або Верховна Рада України за поданням Президента України. Таким чином, питання, порушені в конституційному поданні, було вирішено. Тому відпала передбачена статтею 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" підстава для конституційного подання щодо офіційного тлумачення частини четвертої статті 27 та статті 28 Закону України "Про статус народного депутата України".

Ухвалою Колегії суддів з конституційних подань та звернень Конституційного Суду України від 18 травня 1999 року у відкритті конституційного провадження у цій справі відмовлено на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України".

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147 і 150 Конституції України, пунктом 2 статті 45 та статтями 50, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення частини четвертої статті 27 та статті 28 Закону України "Про статус народного депутата України" на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України "Про Конституційний Суд України".

20 травня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Київської міської державної адміністрації про офіційне тлумачення пункту 33 частини першої статті 85, статті 89 Конституції України та статті 38 Закону України "Про бюджетну систему України" (суддя-доповідач Корнієнко М.І.).

У конституційному поданні Київська міська державна адміністрація порушує питання про офіційне тлумачення пункту 33 частини першої статті 85 та статті 89 Конституції України, на підставі яких Верховна Рада України 29 червня 1998 року прийняла Постанову "Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України по вивченню законності використання бюджетних коштів у місті Києві за період 1996—1998 років" № 30-XIV, а також статті 38 Закону України "Про бюджетну систему України", відповідно до якої, як зазначається в конституційному поданні, "контроль за виконанням місцевого бюджету та використанням органами державної виконавчої влади коштів відповідних позабюджетних фондів здійснює Київська міська рада, яка самостійно визначає організаційні форми такого контролю".

Частина перша статті 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" як підставу для офіційного тлумачення Конституції України та законів України передбачає практичну необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України, яка виникає в практиці правозастосування.

У конституційному поданні Київської міської державної адміністрації такої підстави не викладено, Посилання ж на те, що практична необхідність в офіційній інтерпретації положень Конституції України зумовлена зверненням Тимчасової слідчої комісії до голови Київської міської державної адміністрації щодо зустрічі для узгодження графіка роботи з відповідними службами Київської міської ради та Київської міської державної адміністрації, не можна визнати за таку підставу.

Відповідно до Конституції України та законів України доходи місцевих бюджетів, інші кошти є складовою комунальної власності, суб'єктом якої є територіальні громади сіл, селищ, міст, які безпосередньо або через створені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності, затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання (частина перша статті 142, частина перша статті 143 Конституції України). Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування (частина третя статті 142 Конституції України), здійснює контроль за законним, доцільним, економічним, ефективним витрачанням коштів та належним їх обліком (частина перша статті 62 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні").

Враховуючи викладене та керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 45, 50, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Київської міської державної адміністрації щодо офіційного тлумачення пункту 33 частини першої статті 85, статті 89 Конституції України та статті 38 Закону України "Про бюджетну систему України" на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

27 травня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням

народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про столицю України — місто-герой Київ" від 15 січня 1999 року (суддя-доповідач Німченко В.І.).

Суб'єкт права на конституційне подання посилається на те, що замість тексту Закону України "Про столицю України — місто-герой Київ" (далі — Закон), прийнятого Верховною Радою України, Президенту України було направлено текст закону в іншій редакції, до якого посадовими особами Верховної Ради України було внесено навмисне неправдиві відомості, сфальсифіковано також окремі статті цього Закону. 27 січня 1999 року Президентом України був підписаний, а 28 січня 1999 року набрав чинності Закон в редакції, яка не обговорювалася і не була схвалена Верховною Радою України, що, на думку авторів подання, відповідно до вимог статті 91 Конституції України, є підставою для визнання Закону неконституційним.

Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних подань 29 квітня 1999 року процесуально ухвалою відмовила у відкритті провадження у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про столицю України — місто-герой Київ".

Відповідно до статті 152 Конституції України закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Згідно з пунктами 4, 5 частини другої статті 39 Закону України "Про Конституційний Суд України" конституційне подання повинно містити правове обґрунтування тверджень щодо конституційності оспорюваного правового акта та дані щодо документів і матеріалів, на які посилаються суб'єкти права на конституційне подання, з обов'язковим доданням копій цих документів і матеріалів.

Відповідно до частини першої статті 71 Закону України "Про Конституційний Суд України" предметом розгляду Конституційного Суду України може бути конституційне подання, в якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Суб'єкт права на конституційне подання, обґрунтовуючи неконституційність Закону, посилається на порушення під час його прийняття статті 91 Конституції України. Проте ця норма Конституції України регламентує загальні правила прийняття законів, постанов та інших актів Верховною Радою України. Інших аргументів правового обґрунтування в конституційному поданні не наведено.

Крім того, суб'єкт права на конституційне подання не додав до письмового клопотання копію Закону, прийнятого Верховною Радою України, а також копію проекту Закону, розглянутого Верховною Радою у другому читанні, що мало місце в жовтні—листопаді 1998 року, а відповідні стенограми пленарних засідань Верховної Ради України не завірені у встановленому порядку.

Посилання в конституційному поданні на обставини щодо фальсифікації окремих статей Закону і внесення навмисне неправдивих відомостей посадовими особами Верховної Ради України не може бути підставою для відкриття провадження у справі, до того ж у матеріалах справи відсутні докази того, що зазначений факт дійсно мав місце.

Більше того, до матеріалів справи додано Рішення Комітету з питань регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України про звернення народних депутатів України Л.Косаківського, О.Лавриновича, М.Бродського, О.Шеховцова та інших стосовно порушень під час прийняття та допра-

цювання Закону України "Про столицю України — місто-герой Київ", з якого вбачається, що до Генерального прокурора України також надіслано звернення з проханням дати правову оцінку зазначеним вище фактам.

Оскільки конституційне подання не відповідає вимогам статей 39 та 71 Закону України "Про Конституційний Суд України", у відкритті конституційного провадження у справі має бути відмовлено на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

Враховуючи викладене та керуючись статтями 150, 152 Конституції України, статтями 39, 45, частиною першою статті 71 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про столицю України — місто-герой Київ".

1 червня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Голови Вищого арбітражного суду України щодо офіційного тлумачення частини другої статті 2 Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про систему оподаткування" від 18 лютого 1997 року № 77/97-ВР (суддя-доповідач Шаповал В.М.).

Голова Вищого арбітражного суду України обґрунтовує звернення практичною необхідністю у з'ясуванні чинності пункту 3 зазначеної Постанови Верховної Ради України, що виникла у президії Вищого арбітражного суду України при розгляді протесту заступника Генерального прокурора України на постанову судової (арбітражної) колегії Вищого арбітражного суду України у справі за позовом Національної конфедерації профспілок України до Національного банку України про визнання недійсними постанов правління Національного банку України "Про доповнення до плану рахунків бухгалтерського обліку в банках України" від 20 грудня 1996 року № 326 та "Про затвердження порядку обліку коштів соціального страхування в установах банків" від 30 грудня 1996 року № 342.

Президія Вищого арбітражного суду України встановила наявність колізії між приписами частини другої статті 2 Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про систему оподаткування" та пункту 3 Постанови Верховної Ради України "Про порядок введення в дію Закону України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про пенсійне забезпечення".

Конституційний Суд України дійшов висновку, що підстав для відкриття конституційного провадження за конституційним зверненням Голови Вищого арбітражного суду України немає. Частина перша статті 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" як підставу для звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України передбачає практичну необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції та законів України, тобто таку необхідність, яка виникає у практиці правозастосування.

Проте необхідність у з'ясуванні норми права виникає щоразу при застосуванні нормативно-правового акта судом загальної юрисдикції, іншим органом державної влади, органом місцевого самоврядування. Але така необхідність не є потребою в офіційному тлумаченні закону Конституційним Судом України.

Складнощі у трактуванні законодавства не можуть бути підставою для ухилення суду або уповноваженого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування від прийняття рішення по суті справи. Арбітражний процесуальний кодекс України забороняє відмовляти "у розгляді справи з мотивів неповноти,

неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини" (частина шоста статті 4).

При цьому не можна виключати, що внаслідок неясності, колізії чи прогалини у законі, різного розуміння мети і змісту закону суди, інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування приймають суперечливі рішення, що свідчить про наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України.

Однаковість практики застосування законодавства і усунення суперечливості рішень забезпечується шляхом перевірки судових справ у касаційному порядку чи в порядку нагляду, узагальнення практики правозастосування Верховним Судом України і Вищим арбітражним судом України.

З матеріалів, що надійшли від Голови Вищого арбітражного суду України, не впливає, що Вищим арбітражним судом України використані всі можливості для з'ясування певних положень законодавства і вирішення господарчого спору у справі за позовом Національної конфедерації профспілок України до Національного банку України про визнання недійсними постанови правління Національного банку України "Про доповнення до плану рахунків бухгалтерського обліку в банках України" від 20 грудня 1996 року № 326 та його ж постанови "Про затвердження порядку обліку коштів соціального страхування в установах банків" від 30 грудня 1996 року № 342.

Встановлена президією Вищого арбітражного суду України наявність колізії між положеннями різних нормативно-правових актів не є підставою для відмови у вирішенні питання при розгляді цієї справи у зв'язку з протестом заступника Генерального прокурора України.

У зверненні Голови Вищого арбітражного суду України фактично йдеться про надання консультації щодо застосування норм права для вирішення конкретної судової справи. Це було б втручанням у здійснення правосуддя судом загальної юрисдикції.

Разом з тим Конституційний Суд України відзначає, що Вищий арбітражний суд України як орган державної влади відповідно до статті 41 Закону України "Про Конституційний Суд України" є суб'єктом права на конституційне подання у випадках, передбачених пунктом 4 статті 13 Закону України "Про Конституційний Суд України", тобто з питань офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

При цьому слід враховувати, що згідно зі статтею 11 Закону України "Про арбітражний суд" Вищий арбітражний суд України діє у складі пленуму Вищого арбітражного суду, президії Вищого арбітражного суду та судових (арбітражних) колегій по розгляду спорів та перегляду рішень, ухвал, постанов.

Право на конституційне подання у випадках, передбачених пунктом 4 статті 13 Закону України "Про Конституційний Суд України", тобто з питань офіційного тлумачення Конституції України та законів України, може бути здійснено Вищим арбітражним судом України у складі пленуму Вищого арбітражного суду, який, зокрема, має повноваження розглядати інші питання вдосконалення правового регулювання господарчих відносин, які вносяться президією або членами пленуму Вищого арбітражного суду (стаття 16 Закону України "Про арбітражний суд").

За змістом статті 18 Закону України "Про арбітражний суд" у період між засіданнями пленуму Вищого арбітражного суду України питання щодо практичної необхідності в офіційному тлумаченні певного положення Конституції або закону України може бути розглянуто і вирішено президією Вищого арбітражного суду України з наступним затвердженням рішення на пленумі.

Здійснення цих повноважень судовою (арбітражною) колегією, Головою Вищого арбітражного суду України та його заступниками, а також президією Вищого ар-

бітражного суду України без наступного затвердження пленумом Вищого арбітражного суду України Конституцією України і законами України не передбачене. Такий висновок корелює з передбаченим Законом України "Про судоустрій України" повноваженням Верховного Суду України розглядати і вирішувати у складі Пленуму Верховного Суду України питання щодо внесення подань про тлумачення законів України (пункт 5 статті 45). Подання з питань щодо тлумачення законів України вносить Голова Верховного Суду України (пункт 7 статті 51 Закону). Відповідною є практика щодо ініціювання Верховним Судом України офіційного тлумачення Конституції України.

У зверненні Голови Вищого арбітражного суду України і доданих до нього матеріалах відсутні дані щодо розгляду на пленумі Вищого арбітражного суду України питання про практичну необхідність офіційного тлумачення частини другої статті 2 Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про систему оподаткування", і що пленумом приймалась постанова про звернення з конституційним поданням до Конституційного Суду України або про затвердження відповідного рішення президії Вищого арбітражного суду України.

Крім того, згідно зі статтею 150 Конституції України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України. Порушене у зверненні Голови Вищого арбітражного Суду України питання чинності постанови Верховної Ради України у разі її невідповідності положенням закону України не входить до компетенції Конституційного Суду України.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 150 Конституції України, пунктами 1 і 2 статті 45, статтями 50 і 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за зверненням Голови Вищого арбітражного суду України про офіційне тлумачення частини другої статті 2 Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про систему оподаткування" від 18 лютого 1997 року № 77/97-ВР у зв'язку з невідповідністю звернення вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України "Про Конституційний Суд України", а також за відсутності у автора звернення встановленого Конституцією України, Законом України "Про Конституційний Суд України" права на конституційне подання.

1 червня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням заступника Голови Вищого арбітражного суду України щодо офіційного тлумачення пункту 2 розділу V Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (суддя-доповідач Шаповал В.М.).

Своє клопотання заступник Голови Вищого арбітражного суду України обґрунтовує тим, що міські та районні у містах ради у зв'язку з "нечіткістю приписів" по-різному розуміють зміст Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні". На його думку, офіційне тлумачення пункту 2 розділу V цього Закону значною мірою забезпечить правильне застосування арбітражними судами норм Закону при розгляді справ.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що підстав для відкриття конституційного провадження за конституційним зверненням заступника Голови Вищого арбітражного суду України немає. Частина перша статті 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" як підставу для звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України передбачає практичну необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції та законів України.

Складності у трактуванні законодавства не можуть бути підставою для ухилення суду або уповноваженого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування від прийняття рішення по суті справи. Арбітражний процесуальний кодекс України забороняє відмовляти "у розгляді справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини" (частина шоста статті 4).

Однаковість практики застосування законодавства і усунення суперечливості рішень забезпечується шляхом перевірки судових справ у касаційному порядку чи в порядку нагляду, узагальнення практики правозастосування Верховним Судом України і Вищим арбітражним судом України.

У матеріалах, що надійшли від заступника Голови Вищого арбітражного суду України, немає даних про те, як було розглянуто арбітражними судами спори щодо визнання недійсними рішень міських рад про відмову в утворенні у містах з районним поділом районних рад і про те, що вчинено Вищим арбітражним судом України для з'ясування пункту 2 розділу V Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні".

У зверненні заступника Голови Вищого арбітражного суду України фактично йдеться про надання консультації щодо застосування норм права для вирішення конкретної судової справи. Це було б втручанням у здійснення правосуддя судом загальною юрисдикції.

Разом з тим Конституційний Суд України відзначає, що Вищий арбітражний суд України як орган державної влади відповідно до статті 41 Закону України "Про Конституційний Суд України" є суб'єктом права на конституційне подання у випадках, передбачених пунктом 4 статті 13 Закону України "Про Конституційний Суд України", тобто з питань офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

При цьому треба враховувати, що згідно зі статтею 11 Закону України "Про арбітражний суд", Вищий арбітражний суд України діє у складі пленуму Вищого арбітражного суду, президії Вищого арбітражного суду та судових (арбітражних) колегій з розгляду спорів та перегляду рішень, ухвал, постанов.

Право на конституційне подання у випадках, передбачених пунктом 4 статті 13 Закону України "Про Конституційний Суд України", тобто з питань офіційного тлумачення Конституції України та законів України, може бути здійснене Вищим арбітражним судом України у складі пленуму Вищого арбітражного суду, який, зокрема, має повноваження розглядати інші питання вдосконалення правового регулювання господарчих відносин, які вносяться президією або членами пленуму Вищого арбітражного суду (стаття 16 Закону України "Про арбітражний суд").

За змістом статті 18 Закону України "Про арбітражний суд" у період між засіданнями пленуму Вищого арбітражного суду України питання щодо практичної необхідності в офіційному тлумаченні певного положення Конституції або закону України може бути розглянуте і вирішене президією Вищого арбітражного суду України з наступним затвердженням рішення на пленумі.

Здійснення цих повноважень судовою (арбітражною) колегією, Головою Вищого арбітражного суду України та його заступниками, а також президією Вищого арбітражного суду України без наступного затвердження пленумом Вищого арбітражного суду України Конституцією України і законами України не передбачено.

У конституційному зверненні заступника Голови Вищого арбітражного суду України і в доданих до нього матеріалах відсутні дані про те, чи розглядалось на пленумі Вищого арбітражного суду України питання про практичну необхідність в офіційному тлумаченні пункту 2 розділу V Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" і чи приймалась пленумом постанова про звернення з конституційним поданням до Конституційного Суду України або про затвердження відповідного рішення президії Вищого арбітражного суду України.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 150 Конституції України, пунктами 1 і 2 статті 45, статтями 50 та 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням заступника Голови Вищого арбітражного суду України про офіційне тлумачення пункту 2 розділу V Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР у зв'язку з невідповідністю звернення вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України "Про Конституційний Суд України", а також через відсутність у автора конституційного звернення встановленого Конституцією України, Законом України "Про Конституційний Суд України" права на конституційне подання.

1 червня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Ліцензійної палати України щодо офіційного тлумачення положень абзацу десятого статті 1 та частини сьомої статті 15 Закону України "Про державне регулювання виробництва і торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами" (суддя-доповідач Вознюк В.Д.).

Суб'єкт права на конституційне подання своє клопотання обґрунтовує наявністю розбіжностей у розумінні терміна "місце торгівлі" в судових рішеннях Вищого арбітражного суду України та в роз'ясненнях Державної податкової адміністрації України, що зумовлює практичні труднощі при вирішенні питання щодо видачі ліцензій суб'єктам підприємницької діяльності на роздрібну торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами.

Дослідивши матеріали конституційного подання, Конституційний Суд України встановив, що суб'єкт права — Ліцензійна палата України — належно не обґрунтував, в чому полягає неоднозначне розуміння терміна "місце торгівлі", і в поданих матеріалах не вбачається будь-яких розбіжностей в правозастосовній практиці щодо визначення терміна "місце торгівлі".

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 39, 45, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Ліцензійної палати України щодо офіційного тлумачення положень абзацу десятого статті 1 та частини сьомої статті 15 Закону України "Про державне регулювання виробництва і торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами".

1 червня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Миколаївської обласної державної адміністрації щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 10, пункту 34 статті 26, пункту 21 статті 43 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", а також частини третьої статті 3 Земельного кодексу України (суддя-доповідач Вознюк В.Д.).

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що в положеннях зазначених норм є суперечність, а саме: пункт 34 статті 26, пункт 21 статті 43 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" встановлюють, що вирішення питань регулювання земельних відносин належить до виключної компетенції рад. Частина третя статті 10 цього Закону та інші закони України закріплюють принцип розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування, а відповідно

до частини третьої статті 3 Земельного кодексу України повноваження щодо передачі, надання та вилучення земельних ділянок місцеві ради можуть передавати відповідно органам виконавчої влади або виконавчим органам місцевого самоврядування. Як зазначає заявник, існує суперечність: з одного боку, зазначеним Законом виключається можливість делегування повноважень рад виконавчим органам, а з другого — Земельний кодекс України передбачає право рад передавати свої повноваження щодо вирішення земельних питань виконавчим органам місцевого самоврядування.

Дослідивши матеріали конституційного подання, Конституційний Суд України встановив, що в ньому відсутнє належне правове обґрунтування практичної необхідності в офіційному тлумаченні зазначених положень. Згідно зі статтею 1 Земельного кодексу України "земельні відносини регулюються цим Кодексом та іншими актами законодавства". Частина третя статті 3 Земельного кодексу України передбачає можливість делегування повноважень місцевих рад щодо передачі, надання та вилучення земельних ділянок відповідним органам виконавчої влади або виконавчим органам місцевого самоврядування. Згідно з пунктом 34 статті 26 і пунктом 21 статті 43 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" вирішення питань регулювання земельних відносин є виключною компетенцією сільських, селищних, міських, а також районних та обласних рад. Це положення підтверджується частиною третьою статті 10 згаданого Закону, яка встановлює, що органи місцевого самоврядування діють за принципом розподілу повноважень у порядку і межах, визначених цим та іншими законами.

Порівнюючи положення наведених норм, можна дійти висновку, що має місце колізія. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" визначає перелік питань, що належать виключно до повноважень місцевих рад, серед яких є й питання, порушене автором конституційного подання. У статтях 26, 43 цього Закону не йдеться про можливість делегування радами повноважень щодо вирішення питань регулювання земельних відносин іншим органам місцевого самоврядування, а тому положення цих статей не потребують тлумачення.

Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" прийнято після прийняття нової Конституції України, а Земельний кодекс України — до її прийняття, ще у 1991 році.

Відповідно до частини першої статті 144 Конституції України органи місцевого самоврядування діють у межах повноважень, визначених законом, їх повноваження щодо вирішення питань земельних правовідносин визначаються чинним Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні".

Виходячи з викладеного та керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 45, 50 та 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Миколаївської обласної державної адміністрації щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 10, пункту 34 статті 26, пункту 21 статті 43 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", а також частини третьої статті 3 Земельного кодексу України.

1 червня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Антипової Т.І. щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини другої статті 136 Цивільного процесуального кодексу України (суддя-доповідач Савенко М.Д.).

До Конституційного Суду України звернулася громадянка Антипова Т.І. з конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення положення пункту 1

частини другої статті 136 Цивільного процесуального кодексу України, згідно з яким суддя відмовляє в прийнятті заяви у цивільній справі, якщо заява не підлягає розгляду в судах.

Приводом для конституційного звернення стала ухвала Залізничного районного суду міста Києва від 31 травня 1995 року про відмову у прийнятті заяви Антипової Т.І. щодо перегляду за нововиявленими обставинами судового рішення від 16 листопада 1984 року, яким їй було відмовлено в позові про поновлення на роботі. Президія Київського міського суду названу ухвалу залишила без змін, зазначивши, що районний суд помилково послався на пункт 3 частини другої статті 136 Цивільного процесуального кодексу України, та змінила підстави відмови у прийнятті заяви Антипової Т.І. з пункту 3 на пункт 1 частини другої цієї статті. Голова Верховного Суду України та його заступник відмовили в опротестуванні винесених у справі судових рішень.

Відповідно до статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для звернення до Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Матеріали конституційного звернення не містять даних про неоднозначне застосування положення пункту 1 частини другої статті 136 Цивільного процесуального кодексу України. У рішеннях судових органів розбіжностей при застосуванні цієї норми закону не вбачається. Виправлення процесуальної помилки Залізничного районного суду міста Києва наглядовими судовими інстанціями за заявою Антипової Т.І. не може бути визнано як неоднозначне застосування закону при вирішенні конкретної справи.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 45, 50, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Антипової Т.І. щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини другої статті 136 Цивільного процесуального кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

1 червня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Центрального комітету профспілки трудящих металургійної та гірничодобувної промисловості України щодо офіційного тлумачення положень статей 2, 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" (суддя-доповідач Савенко М.Д.).

До Конституційного Суду України звернувся Центральний комітет профспілки трудящих металургійної та гірничодобувної промисловості України із конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення положень статей 2, 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" в частині поширення дії цього Закону на профспілкові організації.

Приводом для такого клопотання стало неоднозначне застосування податковими органами положень статей 2, 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств". До конституційного звернення додано роз'яснення за-

ступників Голови Державної податкової адміністрації України від 24 березня 1998 року та від 11 вересня 1998 року, а також роз'яснення Голови Державної податкової адміністрації України від 8 травня 1998 року, в яких по-різному викладено розуміння положень підпункту 7.11.1 статті 7 названого Закону щодо віднесення профспілкових організацій в одних випадках до прибуткових, а в інших — до неприбуткових установ і організацій. Матеріали конституційного звернення свідчать, що мало місце неоднакове розуміння цієї норми окремими посадовими особами Державної податкової адміністрації України.

Наказом Голови Державної податкової адміністрації України № 550 від 17 листопада 1998 року затверджено "Методичні рекомендації щодо визначення структури ознаки неприбуткових установ (організацій)", в яких вказано, що "дія пункту 7.11 статті 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" не розповсюджується на профспілкові організації, тобто профспілки не вважаються неприбутковими організаціями". Зазначеним документом усунуто розбіжності в роз'ясненнях, даних посадовими особами Державної податкової адміністрації України, від 24 березня, 8 травня та 11 вересня 1998 року.

Відповідно до пунктів 4, 5 частини другої статті 42 Закону України "Про Конституційний Суд України" у конституційному зверненні має бути обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні законів України та дані щодо документів і матеріалів, на які посилаються суб'єкти права на конституційне звернення, з доданням їх копій. Однак у матеріалах конституційного звернення належного обґрунтування, зокрема правознастосовних актів або документів, які підтверджували б наявність неоднозначного застосування статей 2, 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", немає. Таким чином, конституційне звернення не відповідає встановленим вимогам, а тому конституційне провадження не може бути відкрите.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 45, 50, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Центрального комітету профспілки трудящих металургійної та гірничодобувної промисловості України щодо офіційного тлумачення положень статей 2, 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України "Про Конституційний Суд України".

1 червня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Федерації професійних спілок України щодо офіційного тлумачення положення абзацу "г" підпункту 7.11.1 статті 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" (суддя-доповідач Савенко М.Д.).

До Конституційного Суду України звернулася Федерація професійних спілок України із конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення положення абзацу "г" підпункту 7.11.1 статті 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" в частині поширення дії цієї норми на профспілкові організації.

Приводом для такого клопотання стало неоднозначне застосування податковими органами положень зазначеної статті. До конституційного звернення додано роз'яснення заступників Голови Державної податкової адміністрації України від 14 листопада 1997 року, 24 березня 1998 року та від 11 вересня 1998 року, в яких по-різному викладено розуміння положень підпункту 7.11.1 статті 7 названого Закону щодо віднесення профспілкових організацій в одних

випадках до прибуткових, а в інших — до неприбуткових установ і організацій. Матеріали конституційного звернення свідчать, що мало місце неоднакове розуміння цієї норми окремими посадовими особами Державної податкової адміністрації України.

Наказом Голови Державної податкової адміністрації України № 550 від 17 листопада 1998 року затверджено "Методичні рекомендації щодо визначення структури ознаки неприбуткових установ (організацій)", в яких вказано, що "дія пункту 7.11 статті 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" не розповсюджується на профспілкові організації, тобто профспілки не вважаються неприбутковими організаціями". Зазначеним документом усунуто розбіжності в роз'ясненнях, даних посадовими особами Державної податкової адміністрації України, від 14 листопада 1997 року, 24 березня 1998 року та від 11 вересня 1998 року.

Відповідно до пунктів 4, 5 частини другої статті 42 Закону України "Про Конституційний Суд України" у конституційному зверненні мають бути обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні законів України та дані щодо документів і матеріалів, на які посилаються суб'єкти права на конституційне звернення, з доданням їх копій. Однак у матеріалах конституційного звернення належного обґрунтування або документів, які підтверджували б наявність неоднозначного застосування положення абзацу "г" підпункту 7.11.1 статті 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", немає. Таким чином, конституційне звернення не відповідає встановленим вимогам, а тому конституційне провадження не може бути відкрито.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 45, 50, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Федерації професійних спілок України щодо офіційного тлумачення положення абзацу "г" підпункту 7.11.1 статті 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України "Про Конституційний Суд України".

1 червня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю фірми "Будпроект" щодо офіційного тлумачення положень пунктів 3, 4 статті 2 та пункту 5 статті 7 Закону України "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" (суддя-доповідач Савенко М.Д.).

До Конституційного Суду України звернулося товариство з обмеженою відповідальністю фірми "Будпроект" із конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення положень пунктів 3, 4 статті 2 Закону України "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" в частині наявності в організації орендарів права на приватизацію приміщень, які займає підприємство, що є об'єктом приватизації, та положень пункту 5 статті 7 Закону України "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" в частині визначення підстав для відмови у приватизації. Необхідність в офіційному тлумаченні положень зазначеного Закону обґрунтовується неоднозначністю їх застосування арбітражними судами України різних інстанцій, що спричинило порушення майнових прав фірми "Будпроект".

З матеріалів конституційного звернення вбачається, що між регіональними відділеннями Фонду державного майна України по Дніпропетровській області та фірмою "Будпроект" мав місце спір з приводу права на приватизацію приміщень, в яких було розміщено орендне підприємство Дніпропетровський інститут "Будпроект". Зазначені приміщення перебували на балансі державного тресту "Дніпробудмеханізація". Розпорядженням регіонального відділення Фонду державного майна України по Дніпропетровській області від 23 листопада 1995 року ці приміщення було включено до складу майна державного тресту "Дніпробудмеханізація", яке підлягало продажу в процесі приватизації. На думку суб'єкта права на конституційне звернення, таке рішення органу приватизації порушує положення пунктів 3, 4 статті 2 Закону України "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" стосовно права кожного із співкористувачів на закріплення за ним займаних приміщень на праві повного господарського відання та права на приватизацію цих приміщень разом з об'єктами приватизації, що в них розташовані. До матеріалів конституційного звернення додано листи Фонду державного майна України, в яких наводиться обґрунтування наявності у покупців права на приватизацію приміщень разом з об'єктами приватизації, що в них розташовані.

Рішенням арбітражного суду Дніпропетровської області від 17 жовтня 1997 року згадане розпорядження регіонального відділення Фонду державного майна по Дніпропетровській області було визнано недійсним у зв'язку з тим, що воно порушує право покупців на приватизацію приміщення разом з об'єктом приватизації, який в ньому розташований. Постановою заступника голови арбітражного суду Дніпропетровської області від 20 січня 1998 року це рішення суду було скасовано, а в задоволенні позовних вимог фірми "Будпроект" відмовлено. Судовою колегією з перегляду рішень, ухвал, постанов Вищого арбітражного суду України зазначену постанову залишено без змін.

Відповідно до статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами чи іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод. У матеріалах конституційного звернення відсутні дані про неоднозначне застосування судами чи іншими органами державної влади норм законів, офіційне тлумачення яких просить дати заявник. Із тексту рішень арбітражних судів, на які посилається суб'єкт права на конституційне звернення, вбачається, що при розгляді спору положення пункту 5 статті 7 Закону України "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" судами не застосовувалися взагалі.

Розбіжності між висновками арбітражного суду Дніпропетровської області, заступника голови арбітражного суду Дніпропетровської області та Вищого арбітражного суду України щодо застосування пунктів 3, 4 статті 2 Закону України "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" не можна брати до уваги, оскільки рішення арбітражного суду Дніпропетровської області щодо цієї справи скасовано, а постанова про перевірку рішення в порядку нагляду є єдиним чинним рішенням у справі. Скасовані судові рішення не можуть враховуватися при вирішенні питання про неоднозначність застосування судами положень пунктів 3, 4 статті 2 Закону України "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)". Крім цього, треба взяти до уваги, що розбіжності між висновками арбітражних судів різних інстанцій та роз'яснення Фонду державного майна України впливають з різної оцінки фактичних обставин справи, а не з неоднозначного розуміння змісту норм закону.

Перевірка відповідності судових рішень у конкретних справах фактичним обставинам цих справ не належить до компетенції Конституційного Суду України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю фірми "Будпроект" щодо офіційного тлумачення положень пунктів 3, 4 статті 2 та пункту 5 статті 7 Закону України "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Законом України "Про Конституційний Суд України".

7 липня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про зупинення спаду сільськогосподарського виробництва та продовольче забезпечення країни у 1997—1998 роках" (суддя-доповідач Мартиненко П.Ф.).

До Конституційного Суду України звернувся Президент України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про зупинення спаду сільськогосподарського виробництва та продовольче забезпечення країни у 1997 — 1998 роках" від 23 травня 1997 року № 288/97-ВР.

У конституційному поданні наводяться правові аргументи щодо невідповідності: частин першої та сьомої статті 1 і частини першої статті 2 названого Закону частини другій статті 95 Конституції України; частини четвертої статті 1 Закону — частині третій статті 42 і частині четвертій статті 13 Конституції України; частини шостої статті 1 Закону — частині другій статті 19 Конституції України. Зазначається, що положення Закону України "Про зупинення спаду сільськогосподарського виробництва та продовольче забезпечення країни у 1997—1998 роках" не відповідають статті 8 Конституції України, згідно з якою закони приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Згідно з пунктом 1 частини першої статті 150 Конституції України, пунктом 1 статті 13 Закону України "Про Конституційний Суд України" питання, порушене у конституційному поданні Президента України, підвідомче Конституційному Суду України; конституційне подання за формою і змістом відповідає вимогам, передбаченим Конституцією України і статтями 39, 40, 71 Закону України "Про Конституційний Суд України". Ухвалою від 31 березня 1998 року Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних подань відкрила конституційне провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про зупинення спаду сільськогосподарського виробництва та продовольче забезпечення країни у 1997—1998 роках".

У ході підготовки справи до розгляду її на пленарному засіданні Конституційного Суду України одержано пояснення до конституційного подання Президента України від Голови Верховної Ради України, відповідні пояснення Антимонопольного комітету України, Міністерства агропромислового комплексу України, а також висновки спеціалістів Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України та Інституту приватного права і підприємництва Академії правових наук України.

Закон України "Про зупинення спаду сільськогосподарського виробництва та продовольче забезпечення країни у 1997—1998 роках" було прийнято Верховною Радою України 23 травня 1997 року, проте повернуто для повторного розгляду Верховною Радою України Президентом України в порядку, встановленому частиною другою статті 94 Конституції України. Після прийняття 4 листопада 1997 року більш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України Закон було підписано Президентом України і офіційно оприлюднено згідно з частиною третьою статті 94 Конституції України. Закон України від 23 травня 1997 року № 288/97-ВР набрав чинності з дня опублікування в офіційному виданні Верховної Ради України — газеті "Голос України" 19 листопада 1997 року.

Норми цього Закону мають строковий характер і діють, як впливає з його назви та тексту, до закінчення 1998 року, якщо їх зміст не вказує на інше. Положення Закону, щодо неконституційності яких у конституційному поданні наводяться правові аргументи, 1999 року втратили чинність, закінчивши свою дію в часі.

До дня розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України справи щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про зупинення спаду сільськогосподарського виробництва та продовольче забезпечення країни у 1997 — 1998 роках" Президент України відкликав своє конституційне подання за письмовою заявою від 10 червня 1999 року.

Згідно зі статтею 44 Закону України "Про Конституційний Суд України" відкликання конституційного подання є підставою для припинення провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147 і 150 Конституції України, статтями 44 і 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про зупинення спаду сільськогосподарського виробництва та продовольче забезпечення країни у 1997—1998 роках" у зв'язку з відкликанням конституційного подання.

8 липня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 35 Конституції України та відповідності Конституції України (конституційності) статті 30 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" від 23 квітня 1991 року № 987-XII (суддя-доповідач Чубар Л.П.).

До Конституційного Суду України звернулися 49 народних депутатів України з конституційним поданням щодо офіційного тлумачення положень статті 35 Конституції України та відповідності Конституції України (конституційності) статті 30 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" від 23 квітня 1991 року № 987-XII, якою передбачається створення державного органу України у справах релігій.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, наявність такого державного органу суперечить конституційному принципу відокремлення церкви та релігійних організацій від держави, а також засадам, визначеним міжнародно-правовими актами про права та свободи людини.

Крім того, необхідність в офіційному тлумаченні положень статті 35 Конституції України та визнання неконституційною статті 30 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" народні депутати України мотивують тим, що Кабінет Міністрів України вніс на розгляд Верховної Ради України проект Закону

України "Про внесення змін до Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації", яким пропонує істотно розширити функції Державного комітету України у справах релігій. Зокрема, йдеться про надання йому повноважень здійснювати контроль за додержанням законодавства України про свободу світогляду та релігійні організації (стаття 29) та забезпечувати проведення державної політики щодо релігій і церкви (частина перша статті 30). Ці положення проекту Закону, на думку суб'єкта права на конституційне подання, суперечать статті 35 Конституції України. Розглядаючи цю справу, Конституційний Суд України виходив з того, що відповідно до статті 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для відкриття конституційного провадження є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України.

Проте у конституційному поданні немає правового обґрунтування як твердження щодо практичної необхідності в офіційному тлумаченні положень статті 35 Конституції України, так і щодо неконституційності положень статті 30 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації". Посилання на те, що практична необхідність в офіційному тлумаченні положень статті 35 Конституції України зумовлена внесенням Кабінетом Міністрів України на розгляд Верховної Ради України проекту Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації", з окремими положеннями якого суб'єкт права на конституційне подання не погоджується, не є підставою, передбаченою статтею 93 Закону України "Про Конституційний Суд України".

Згідно зі статтею 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України не належить офіційне тлумачення проектів законів, крім передбачених статтею 159 Конституції України.

Відповідно до статті 35 Конституції України кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Відносини, пов'язані з реалізацією цього права та діяльності релігійних організацій, врегульовано Законом України "Про свободу совісті та релігійні організації".

Забезпечення виконання цих положень Конституції України та зазначеного Закону, насамперед, покладається на органи державної влади, які наділено відповідними повноваженнями. Таким органом державної влади є Державний комітет України у справах релігій, утворений відповідно до Указу Президента України від 11 жовтня 1995 року № 944.

Президенту України надано право утворювати, реорганізовувати та ліквідувати за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади (пункт 15 статті 106 Конституції України).

Міжнародно-правові документи з прав людини, на які посилаються у конституційному поданні народні депутати України, закріплюють право людини на свободу думки та віросповідання. Ці документи не регулюють взаємовідносини держави і фізичної чи юридичної особи, не визначають, як саме держава повинна виконувати взяті зобов'язання щодо забезпечення свободи віросповідання.

Положення статті 35 Конституції України та статті 30 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації", по суті, відображають принципи щодо свободи світогляду та віросповідання, визначені в міжнародно-правових актах про права людини.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 45, 50, 71, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 35 Конституції України та відповідності Конституції України (конституційності) статті 30 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" від 23 квітня 1991 року № 987-XII на підставі

пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

8 липня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Розпорядження Президента України "Про заходи щодо врегулювання відносин заборгованості підприємств" від 14 травня 1997 року № 207/97-рп (суддя-доповідач Мартиненко П.Ф.).

Суб'єкт права на конституційне подання обґрунтовує своє клопотання тим, що Президент України, видавши це Розпорядження, здійснив адміністративний вплив на Кабінет Міністрів України з метою спрямування коштів, одержаних від продажу державного майна, на погашення боргів підприємств, чим прямо порушив статтю 6, частини першу та третю статті 13, статті 92, 106 Конституції України.

На думку народних депутатів України, питання про спрямування одержаних від продажу державного майна коштів на погашення боргів цих підприємств може бути вирішене тільки після внесення відповідних змін до чинних законів України. Президент України, видавши це Розпорядження, порушив, по-перше, чинний Закон України "Про підприємства в Україні" від 27 березня 1991 року № 887-XII (з наступними змінами), відповідно до якого у разі відчуження від держави окремих засобів виробництва, що є державною власністю і закріплені за державним підприємством, одержані кошти направляються виключно на інвестиції (стаття 10), по-друге, положення статей 5, 23 Закону України "Про приватизацію державного майна" від 4 березня 1992 року № 2163-XII з наступними змінами, які не передбачають можливості спрямування цих коштів на погашення боргів державних підприємств. Суб'єкт права на конституційне подання особливо наголошує, що згідно зі статтею 92 Конституції України правовий режим власності встановлюється виключно законами України.

Аналіз матеріалів свідчить, що Президент України Розпорядженням "Про заходи щодо врегулювання відносин заборгованості підприємств" доручив Кабінету Міністрів України та Фонду державного майна України здійснити ряд заходів щодо врегулювання відносин заборгованості підприємств, а саме: затвердити перелік підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, яким держава надає допомогу в ліквідації їх прострочених боргових зобов'язань; розробити і затвердити порядок розподілу боргів зазначених підприємств; забезпечити невідкладне проведення заходів щодо розподілу боргів підприємств та їх погашення за рахунок майна, що належить державі в цих підприємствах; встановити порядок визначення початкової вартості та механізм реалізації державного майна, яке використовується для погашення боргів підприємств тощо.

На виконання доручення Президента України Кабінет Міністрів України розробив і вніс 20 травня 1998 року на розгляд Верховної Ради України проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо майнової відповідальності за прострочену заборгованість із нарахованої зарплати", яким передбачалося внести зміни до статті 10 Закону України "Про підприємства в Україні" в частині спрямування одержаних у результаті відчуження державного майна коштів не тільки на інвестиції, але й на погашення заборгованості, насамперед із заробітної плати.

Цей проект Закону Верховна Рада України 1 грудня 1998 року своєю Постановою "Про відхилення деяких законопроектів, внесених на розгляд Верховної

Ради України" за № 279-XIV відхилила і тим самим підтвердила чинність тих законів України, якими передбачається спрямування коштів, одержаних у разі відчуження від держави окремих засобів виробництва, що є державною власністю і закріплені за державним підприємством, виключно на інвестиції, чим фактично було вирішено спірне питання.

Викладене свідчить, що Розпорядження Президента України "Про заходи щодо врегулювання відносин заборгованості підприємств" втратило чинність. У зв'язку з цим відпали підстави для розгляду справи Конституційним Судом України, оскільки відповідно до статей 150, 152 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України належить, зокрема, вирішення питань щодо конституційності чинних актів Президента України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 45, 48, 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Розпорядження Президента України "Про заходи щодо врегулювання відносин заборгованості підприємств" від 14 травня 1997 року № 207/97-рп на підставі пункту 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

8 липня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Сафронова В.Р. щодо офіційного тлумачення пункту "а" статті 83 Закону України "Про пенсійне забезпечення" від 5 листопада 1991 року № 1788-XII з наступними змінами та пункту "б" статті 49 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" від 28 лютого 1991 року № 796-XII з наступними змінами (суддя-доповідач Мироненко О.М.).

Необхідність в офіційному тлумаченні заявник обґрунтовує тим, що мало місце неоднозначне застосування зазначених норм судами, прокуратурою та органами соціального захисту населення України під час призначення йому пенсій за віком та за шкоду, заподіяну здоров'ю внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Як впливає з матеріалів справи, Сафронов В.Р. з приводу призначення йому пенсії на пільгових умовах звертався до відділу соціального захисту населення Харківського району м. Києва, Управління соціального захисту населення м. Києва, Міністерства соціального захисту населення України, Харківського районного суду м. Києва, Київського міського суду, Верховного Суду України, прокуратури міста Києва і двічі — до Генеральної прокуратури України. Від них Сафронов В.Р. отримав відповіді про відсутність підстав для задоволення його вимог.

Аналіз конституційного звернення Сафронова В.Р. дає підстави для висновку, що його автор, по суті, порушує клопотання перед Конституційним Судом України про перевірку законності конкретних рішень судів загальної юрисдикції та органів соціального захисту населення. Проте визначені Конституцією України і чинним законодавством межі компетенції Конституційного Суду України не включають таких повноважень. Ці питання можуть бути предметом розгляду лише в судах загальної юрисдикції. Як зазначено в частинах першій та другій статті 55 Конституції України, права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Конституційний Суд України своїми рішеннями від 25 листопада

1997 року № 6-зп та від 25 грудня 1997 року № 9-зп дав офіційне тлумачення відповідних положень цієї статті.

У статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" зазначено, що підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

З матеріалів звернення випливає, що розбіжностей у застосуванні цих законів не було. По суті, Сафронів В.Р. констатує, що і судові органи, і органи прокуратури мають однозначну позицію щодо застосування пункту "а" статті 83 Закону України "Про пенсійне забезпечення". На свої звернення до цих органів Сафронів В.Р. отримував майже однакові відповіді, лише, як він сам вважає, "в різних варіантах викладу".

Із змісту конституційного звернення вбачається, що головною підставою для звернень Сафроніва В.Р. до органів соціального захисту населення, прокуратури та судів (у тому числі й до Конституційного Суду України) є помилкове, на його думку, встановлення йому дати досягнення пенсійного віку і строків призначення пенсії — не з дня досягнення пенсійного віку, а з дня звернення. Перевірка фактичних обставин, пов'язаних із дослідженням конкретної справи судами загальної юрисдикції та органами соціального захисту населення, усунення помилок у їх рішеннях не належить до компетенції Конституційного Суду України.

Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних звернень (подань) ухвалою від 15 квітня 1999 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України "Про Конституційний Суд України".

Враховуючи викладене та керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 45, 50, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Сафроніва В.Р. щодо офіційного тлумачення пункту "а" статті 83 Закону України "Про пенсійне забезпечення" та пункту "б" статті 49 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України "Про Конституційний Суд України".

8 липня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Луганської обласної державної адміністрації щодо офіційного тлумачення окремих положень пункту 1 статті 10 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" від 22 жовтня 1993 року № 3551-III з наступними змінами (суддя-доповідач Мироненко О.М.).

Цими положеннями передбачено, що до членів сімей загиблих (тих, які пропали безвісти) військовослужбовців, партизанів та інших осіб, зазначених у статті, належать "діти, які не мають (і не мали) своїх сімей". У поданні акцентується на тому, що в статті не визначено, які діти вважаються такими, що не мають своїх сімей, і "...якими критеріями слід керуватись при визначенні цієї категорії осіб".

Необхідність у такому тлумаченні суб'єкт права на конституційне подання мотивує тим, що з цього приводу мали місце суперечливі роз'яснення Міністерства праці та соціальної політики України та Управління юстиції в Луганській області.

Як вбачається з доданого до конституційного подання листа Управління юстиції в Луганській області, поняття "сім'я" ототожнюється з поняттям "шлюб". Вирішальним критерієм існування сім'ї визнається лише "стан осіб в офіційно зареєстрованому шлюбі". У відповіді начальника Управління у справах інвалідів, ветеранів війни та праці Міністерства праці та соціальної політики України, надісланій Управлінню соціального захисту населення Луганської обласної державної адміністрації, роз'яснюється, що згідно з чинним законодавством України про шлюб та сім'ю жінка, яка не перебуває у шлюбі, але має дітей, вважається такою, що створила сім'ю.

Згідно з частиною першою статті 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України і законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України і законів України. Крім того, відповідно до пункту 4 частини другої статті 39 цього ж Закону в конституційному поданні повинно бути зазначене правове обґрунтування тверджень щодо необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України і законів України.

Суб'єкт права на конституційне подання цих вимог не виконав. З конституційного подання Луганської обласної державної адміністрації не вбачається практичної необхідності в офіційному тлумаченні положень пункту 1 статті 10 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту". У поданні не наведено неоднозначного застосування зазначеної норми органами державної влади, відсутні матеріали, які підтверджували б факти неоднозначного тлумачення судами загальної юрисдикції пункту 1 статті 10 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту".

У матеріалах конституційного подання немає належного правового обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні поняття "діти, які не мають (і не мали) своїх сімей", зокрема, не враховано чинності Угоди про взаємне визнання пільг і гарантій для учасників та інвалідів Великої Вітчизняної війни, учасників бойових дій на території інших держав, сімей загиблих військовослужбовців, підписаної державами-учасницями Співдружності Незалежних Держав 15 квітня 1994 року. Ця Угода ратифікована Законом України від 26 квітня 1996 року № 144/96-ВР і від того часу стала частиною національного законодавства України.

Суб'єкт права на конституційне подання не визначився в тому, що саме він направляє до Конституційного Суду України — подання чи звернення, і посилається на статті 39, 42 Закону України "Про Конституційний Суд України". Однак підстави, встановлені законодавством для конституційного подання і конституційного звернення, є різними (статті 93, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України").

Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних звернень (подань) своєю ухвалою від 15 квітня 1999 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України "Про Конституційний Суд України", та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 45, 50, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний

Суд України відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Луганської обласної державної адміністрації щодо офіційного тлумачення окремих положень пункту 1 статті 10 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України "Про Конституційний Суд України".

8 липня 1999 року Конституційний Суд України розглянув питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Центральної виборчої комісії щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 25 Закону України "Про вибори Президента України" (суддя-доповідач Вознюк В.Д.)

Необхідність в офіційному тлумаченні автор звернення обґрунтовує неоднозначним розумінням терміна "необхідна кількість підписних листів" Центральною виборчою комісією та Верховним Судом України, що зумовлює практичні труднощі при видачі підписних листів претенденту на кандидата в Президенти України. Зокрема, Центральна виборча комісія на реалізацію положень Закону щодо надання уповноваженій особі політичної партії (виборчого блоку партій) чи ініціативній групі виборців необхідної кількості підписних листів вирішила, з урахуванням можливих складнощів при оформленні підписних листів, видавати уповноваженим особам по 110 тисяч бланків підписних листів (на 2 мільйони 200 тисяч підписів виборців), що забезпечує можливість збору на підтримку претендента на кандидата в Президенти України не менш як одного мільйона підписів виборців. А з рішення Верховного Суду України від 8 червня 1999 року в справі за скаргою претендента на кандидата в Президенти України від Соціалістичної партії України впливає, що необхідна кількість підписних листів визначається не Центральною виборчою комісією, а претендентом на кандидата в Президенти України.

Дослідивши матеріали конституційного подання, Конституційний Суд України установив, що відповідно до частини другої статті 25 Закону України "Про вибори Президента України" Центральна виборча комісія після реєстрації претендента на кандидата в Президенти України видає уповноваженій особі партії (блоку), ініціативної групи виборців необхідну кількість підписних листів встановленої форми для збирання підписів виборців на підтримку претендента. Згідно з частиною першою статті 21 цього ж Закону витрати на підготовку та проведення виборів Президента України здійснюються Центральною виборчою комісією відповідно до затвердженого нею кошторису в межах коштів, передбачених на вибори в Державному бюджеті України. Разом з цим положення частини п'ятої статті 21 Закону України "Про вибори Президента України" визначає, що "порядк з державним фінансуванням виборів Президента України кандидатом у Президенти України можуть використовуватися кошти особистого виборчого фонду, який утворюється в порядку, визначеному цим Законом, для фінансування передвиборної агітації". Зі змісту цієї статті вбачається, що йдеться про використання коштів особистого виборчого фонду кандидатом в Президенти України, а не претендентом на кандидата в Президенти України.

Таким чином, законодавче не визначено, що таке "необхідна кількість підписних листів" встановленої форми для збирання підписів виборців на підтримку претендента на кандидата в Президенти України. Не вирішено також питання про фінансування витрат, пов'язаних з друком додаткових бланків підписних листів: за рахунок особистого виборчого фонду претендента на кандидата в Президенти України чи за рахунок Державного бюджету України. Верховний

Суд України, розглянувши скаргу претендента на кандидата в Президенти України Мороза О.О., рішенням від 8 червня 1999 року визнав незаконним протокольне рішення Центральної виборчої комісії від 21 травня 1999 року №1 в частині встановлення обмеження щодо видачі додаткової кількості підписних листів — не більше 50 тисяч бланків на кожного претендента. Своє рішення Верховний Суд України обгрунтував тим, що Закон України "Про вибори Президента України" не встановлює обмежень щодо права претендента на збирання більшої кількості підписів виборців на підтримку претендента, а Центральна виборча комісія не наділена повноваженнями щодо встановлення обмежень на видачу підписних листів.

Відповідно до частини першої статті 28 Закону України "Про вибори Президента України" для того, щоб претендента було зареєстровано як кандидата в Президенти України, його повинні підтримати своїми підписами не менш як один мільйон громадян України, які мають право голосу, в тому числі не менш як 30 тисяч громадян у кожному з двох третин регіонів (Автономна Республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь) України. З цього випливає, що законодавець нормативно визначив тільки мінімальну кількість підписів громадян України на підтримку претендента. Згідно з порядком збирання підписів, визначеним у частині п'ятій статті 27 Закону України "Про вибори Президента України", в одному підписному листі повинні бути підписи мешканців лише одного населеного пункту.

Аналіз цих норм, інших положень зазначеного Закону, а також статті 13 Закону України "Про Центральну виборчу комісію" від 17 грудня 1997 року свідчить, що законодавче не встановлено, яку конкретно кількість підписних листів для збирання підписів на підтримку претендента на кандидата в Президенти України необхідно видати, хто визначає цю кількість, а також за рахунок яких коштів повинні видаватися підписні листи, якщо претендент на кандидата в Президенти бажає отримати їх більше від мінімальної кількості.

Оскільки порушене суб'єктом права на конституційне звернення питання щодо офіційного тлумачення терміна "необхідна кількість підписних листів" не врегульоване нормою закону, то воно потребує законодавчого визначення. Заповнення такої прогалини шляхом тлумачення призведе до створення норми, що не належить до повноважень Конституційного Суду України і є підставою, передбаченою пунктом 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України", для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Центральної виборчої комісії щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 25 Закону України "Про вибори Президента України".

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО: АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

П. Мартиненко,

суддя Конституційного Суду України,
професор, заслужений юрист України

Відповідно до принципу суверенної рівності держав – основного принципу міжнародного права – кожна держава вільно створює свою національну систему права та визначає порядок її взаємодії з міжнародним правом. Міжнародне право покладає на державу зобов'язання, порядок реалізації яких у внутрідержавних стосунках визначається національним правом, Як зазначається в резолюції Інституту міжнародного права, "... в принципі, саме правнича система кожної держави визначає найбільш прийнятні шляхи та засоби забезпечення того, щоб міжнародне право застосовувалося на національному рівні"¹.

Сьогодні можна вважати цілком доведеним, що ефективність дії міжнародного права гарантована і, отже, обумовлена внутрішніми правовими порядками держав-учасниць міжнародної системи, а місце міжнародного права в роботі національного суду є показником того, наскільки правові порядки окремих держав цьому відповідають. Міжнародне право як джерело внутрідержавного права впливає як на здійснення загального судочинства взагалі, так і на процес правозастосовної діяльності і на сферу судового конституційного контролю зокрема.

Ключову роль у забезпеченні ефективності міжнародного права відіграє національне конституційне право. Конституція як прояв верховенства держави та її внутрідержавна норма найвищої юридичної сили має, насамперед, інтровертивну дію, впливаючи на застосування норм національного права у внутрідержавних стосунках. Однак через те, що правовий порядок держави перебуває в процесі постійної взаємодії з міжнародним правом, конституція мусить реагувати і на норми міжнародного права, на порядок їх застосування у внутрідержавних стосунках.

У Європі завдяки інтеграційним процесам і необхідній адаптації до них конституційного ладу відповідних держав взаємовпливи і взаємодії національного конституційного і міжнародного права є набагато глибшими та інтенсивнішими, включаючи і передачу окремих суверенних прав до інститутів Об'єднаної Європи. Ця регіональна відмінність є характерною ознакою конституцій держав-членів Європейського Союзу². Бажання адаптувати національний конститу-

¹ *Annuaire de l'Institut de droit international*. – 1994. – Vol. 65. – P. 319.

² Див., наприклад: статті 23а–23е Конституції Австрії; 168–169 Конституції Бельгії; 28 Конституції Греції; 23³ Основного Закону Федеративної Республіки Німеччини; 88¹ – 88¹ Конституції Франції тощо // Конституції государств Европейского Союза. – М.: НОРМА. – 1997.

ційний лад до вимог міжнародного та європейського права виразно простежується і в конституціях держав – кандидатів до вступу до ЄС¹.

Конституція України ще не має аналогічних положень, проте її “європейська орієнтація” простежується в усьому змісті її норм. Положення, які закріплюють і охороняють національну ідентичність України як суверенної незалежної держави, досягнуту в результаті багатовікової нерідко драматичної історії українського державотворення і на основі здійснення українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення², доповнюються в Конституції України положеннями, що відтворюють засади соціальної демократичної правової держави, верховенства права, визнання основних людських прав і свобод, які є спільною метою і спільними для всіх держав-учасниць Європейського Союзу засадами і загальними принципами права Співтовариства³.

Усі ці положення – істотна, спеціально гарантована складова Конституції України⁴, вони визначають основний зміст внутрідержавної конституційної системи України як нормативної системи найвищої юридичної сили. Разом з іншими положеннями Конституції України, зокрема тими, що гарантують права власності та підприємницької діяльності, забезпечують захист конкуренції, а також прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, рівність їх перед законом⁵, вони утворюють міцну юридичну основу в українському праві для розвитку економічних зв'язків між Україною та Співтовариством, зближення чинного та майбутнього законодавства України із законодавством Співтовариства. Як відомо, сфери цього зближення, відповідно до Угоди про партнерство та співробітництво між Європейським Союзом та Україною від 16 червня 1994 року⁶, охоплюють законодавство про митницю, про компанії, про банківську справу, бухгалтерський облік компаній і податки, інтелектуальну власність, охорону праці, фінансові послуги, правила конкуренції, державні закупки, охорону здоров'я та життя людей, тваринного і рослинного світу, навколишнього середовища, захист прав споживачів, непряме оподаткування, технічні правила і стандарти, питання ядерної енергії, транспорту⁷.

Викладене свідчить, що Конституція України містить значний потенціал для долучення України як незалежної центрально-східноєвропейської держави до конституційних традицій державного та суспільного життя, спільних для країн Об'єднаної Європи.

Як відомо, конституційні системи сучасних держав поділяються на два типи: відкриті або закриті – залежно від того, припускають вони пряму дію норм міжна-

¹ Див., наприклад, статтю 90 Конституції Польщі від 25 травня 1997 року.

² Див.: Преамбула Конституції України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

³ Див.: статті 2, 6 Договору про Європейський Союз // Європейський Союз. Консолідовані договори. – Київ: “Port-Royal”, 1999. – С. 16,18.

⁴ Див.: частина друга статті 22, частина перша статті 64, статті 157 і 158 Конституції України.

⁵ Див.: частина четверта статті 13, статті 41 і 42 Конституції України.

⁶ Див.: Закон України “Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами” від 10 листопада 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 46. – Ст. 415.

⁷ Див.: пункти 1, 2 статті 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами 1994 року.

родного права у внутрідержавних відносинах чи ні¹. Протягом майже 70-річної історії свого існування колишній СРСР мовчазно уникав відвертого вирішення цього питання в своїх конституціях, а фактично звів статус міжнародного договору у внутрідержавному праві до статусу підзаконного акта, відгородженого політикою офіційних опублікувань від можливого застосування при розгляді справ у судах. Україна, проголосивши незалежність 24 серпня 1991 року і підтвердивши цей факт всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року, рішуче і радикально пориває з цією радянською традицією, прийнявши щодо цього спеціальний закон – Закон України “Про дію міжнародних договорів на території України” від 10 грудня 1991 року², за яким укладені і належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори становлять невід’ємну частину національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Як наслідок конституційна система і правовий порядок України вперше набули характеру “відкритості”.

Ці здобутки було розширено і закріплено в чинній Конституції України 1996 року, яка, на відміну від минулої Конституції (Основного закону) Української РСР від 20 квітня 1978 року, виходить з утвердження єдності міжнародного і національного права України, відкритості її конституційної системи. Конституція України, демонструючи узгодження своїх ключових положень із загально-визнаним досвідом держав-учасниць Об’єднаної Європи, визначає ставлення України до міжнародного права та до дії міжнародних договорів у внутрідержавних стосунках, забезпечує при цьому верховенство конституційних норм, охопивши у такий спосіб широке коло інститутів матеріального та процесуального конституційного права. У центрі уваги цієї статті знаходяться питання взаємодії чинної Конституції України 1996 року із загальним міжнародним і європейським правом, зокрема, досліджуються вплив міжнародного та європейського права на Конституцію України, питання інкорпорації норм міжнародного права в український правовий порядок, аспект конституціоналізації міжнародного договірної права України. Дана стаття – продовження інших досліджень автора³.

¹ Див.: Karel Klima. *Ustavni pravo*. – Praha: Bohemia Juris Kapital, 1997. – S. 171–173.

² Див.: Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10. – Ст. 137.

³ Див., зокрема, Федерализм и внешние сношения в конституционном праве США. – Киев, КГУ, 1970. – 123 с.; Доктрина “іманентних” повноважень у конституційному праві США // Радянське право. – 1972. – № 9. – С. 99–103; Les Extraits des textes constitutionnels relatifs aux Affaires Etrangères: les modeles compares. – Bangui: St.Paul, 1975. – 56 p.; Les principes de la politique etrangeres et des relations internationales dans le droit constitutionnel des Etats socialistes // Annales de luUniversite de Bangui. – 1977. – Tome II. – P. 104–117; Внешняя политика и конституционное право Советского государства // Вестник Киевского университета. МОиМП. – 1977. – Вып. 5. – С. 12–20; Метод конституционного регулирования внешней политики США // Вестник Киевского университета. МОиМП. – 1982. – Вып. 15. – С. 69–76; Концепция “внешней власти” в конституционном праве ФРГ // Вестник Киевского университета. МОиМП. – 1986. – Вып. 23. – С. 49–54; Зовнішня політика у конституційній державі: досвід країн Заходу // Вісник Київського університету. Суспільно-політичні науки. Вип. 4. – С. 27–41; Конституційна імплементація норм міжнародного права – об’єкт судової охорони в Україні // Українське право. – 1999. – № 2. – С. 7–17, 123–133; Загальна Декларація прав людини: природа, спосіб дії // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2000. – № 3. – С. 26–31.

1. Вплив міжнародного права на Конституцію України (impact of international law on the ukrainian constitution)

Розробка й прийняття Конституції України співпали у часі з розв'язанням численних практичних завдань, пов'язаних із "входженням" України як молодого незалежної держави до міжнародної системи як рівноправного суб'єкта міжнародного права, що не могло не позначитися на роботі українського конституцієдавця, який в конституційному процесі так чи інакше мав враховувати те міжнародно-правове середовище, дія якого тепер стала поширюватись і на Україну.

Старт цьому конституційному процесу було дано ще в період дезінтеграції колишнього СРСР, у складі якого Україна мала статус союзної республіки (Українська РСР), і міжнародний вплив, зокрема і вплив європейський, був уже відчутним. Верховна Рада Української РСР 16 липня 1990 року ухвалила "Декларацію про державний суверенітет України"¹ з тим, щоб її положення стали "основою" для нової Конституції та законів України². Поряд з визначенням численних завдань щодо історичного відродження українського народу в різних сферах державного та суспільного життя, в Декларації містились і деякі концептуально нові і, як на той час, надто радикальні ідеї про те, що державна влада в Республіці здійснюється за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, а загальновизнані норми міжнародного права повинні мати "пріоритет" перед нормами внутрідержавного права³. Поряд з іншим, у Декларації заявлялося, що "Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування", "безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах", "визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими"⁴. Ці ж ідеї повторюються і в "Концепції нової Конституції України", схваленій Верховною Радою Української РСР 19 червня 1991 року⁵.

Після проголошення 24 серпня 1991 року Україною незалежності на фоні загальної активізації міжнародної діяльності її співробітництво з європейськими структурами істотно розширюється. Підписавши 16 червня 1994 року Угоду про партнерство та співробітництво з Європейськими Співтовариствами та їх державами, з 13 липня того ж року Україна розпочала "політичний діалог" з Радою Європи. А 25 вересня 1995 року вона не тільки приєдналася до Статуту Ради Європи 1949 року⁶, а й до Європейської конвенції з прав людини 1950 року⁷ і

¹ Див.: зб. Історія Української Конституції. / Упорядники А.Слюсаренко, М.Томенко. — Київ: УПФ, 1997. — С. 285—289.

² Див.: заключні положення Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року.

³ Див.: розділи III і X Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року.

⁴ Розділ X Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року.

⁵ Див.: Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 35. — Ст. 466.

⁶ Див.: Закон України "Про приєднання України до Статуту Ради Європи" від 31 жовтня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 38. — Ст. 287.

⁷ Див.: Закон України "Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 40. — Ст. 263.

цілого ряду інших міжнародно-правових інструментів європейського регіонального права, зобов'язавшись протягом року завершити прийняття нової Конституції України¹.

Зі зміною міжнародного становища України після проголошення незалежності міжнародний, зокрема європейський, вплив на конституційний процес у державі істотно поглиблюється і розширюється. Про це свідчать вузлові проекти Конституції України, розроблені Комісією Верховної Ради України, пізніше — Конституційною комісією². На цьому етапі міжнародно-релевантними стали ключові положення конституційних проектів щодо визначення держави, її завдань і функцій, щодо верховенства права, визнання основних людських прав і свобод, істотно змінилися з урахуванням міжнародного досвіду, самі концептуальні підходи до конституційної організації державної влади та місцевого самоврядування.

У Конституції України як об'єкті реалізованих впливів з боку міжнародного і, зокрема, європейського права умовно, за рівнем формалізації, можна виділити: “міжнародно узгоджені” норми — положення, прийняті у зв'язку з виконанням уже взятих міжнародних зобов'язань; а також “міжнародно гармонізовані” норми — положення, що відображають певне запозичення (імітацію) елементів передового державного досвіду, які конституцієдавцем були сприйняті як зразок (модель) для окремих інституціональних розв'язань в Україні без будь-яких формально-юридичних підстав.

1) Міжнародно узгоджені норми

Вони охоплюють конституційно визначені підходи, зокрема до легітимності проголошення незалежності України, цілей зовнішньої політики та оборони України, громадянства України, основних людських прав і свобод.

Як відомо, Українська РСР разом з делегацією колишнього СРСР брала активну участь у роботі конференції в Сан-Франциско, скликаній 25 квітня 1945 року, для вироблення остаточного тексту Статуту ООН, складовою якого є й Статут Міжнародного Суду. Українська РСР є постійним членом ООН з 15 жовтня 1945 року — дня ратифікації Статуту ООН колишнім СРСР. Цей статус вона зберегла і після проголошення незалежності 24 серпня 1991 року, підтвердивши свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України, і заявивши про свою правонаступність щодо прав і обов'язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не суперечать Конституції України та її інтересам³. Статут ООН — універсальний міжнародний договір, який охоплює майже всі держави світу і який фактично виконує функцію конституції міжнародного співтовариства. Статут закріплює базові цілі та принципи сучасного міжнародного правового

¹ Див.: Conseil de l'Europe. Avis № 190 [1995].

² Див.: Проект Конституції України від 1 липня 1992 року, винесений Верховною Радою України на “всенародне обговорення”; Проект Конституції України від 27 травня 1993 року, внесений Комісією до Верховної Ради України; Проект Конституції України від 24 лютого 1996 року, схвалений Конституційною комісією 11 березня 1996 року // 36. Конституція незалежної України. У трьох книгах. Під загальною ред. С. Головатого. Книга перша. — С. 123—318; Книга друга, частина перша. — С. 99—141.

³ Див.: статті 6, 7 Закону України “Про правонаступництво України” від 12 вересня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 46. — Ст. 617.

порядку і надає їм імперативної сили: держави-члени ООН не мають права від них відступити. Починаючи з 10 грудня 1991 року Статут становить невід'ємну частину національного законодавства незалежної України і застосовується на її території у порядку, передбаченому для норм національного законодавства¹. Усі положення чинної Конституції України узгоджені з вимогами Статуту ООН.

а) *Проголошення незалежності*. Одна з фундаментальних цілей ООН і засад міжнародного правового порядку – повага принципу самовизначення народів². Наявність цього принципу у складі базових засад міжнародного правового порядку – це саме той аспект взаємодії міжнародного та внутрідержавного права, який виникає внаслідок того, що міжнародне право покладає на державу здійснення певних конституційно значущих дій.

Український народ, проголосивши незалежність України в односторонньому порядку, перебуваючи у складі СРСР, використав для цього своє право, яке йому надане Статутом ООН. Оскільки легітимність проголошення незалежності України нерідко піддається сумніву в заявах та вчинках окремих політичних сил чи діячів як в Україні, так і за її межами, конституцієдавець, прийнявши Конституцію 1996 року, на рівні авторитету Основного Закону закріпив принципово важливий для буття і подальшого розвитку держави факт “здійснення українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення”³.

Право на самовизначення відповідно до Конституції України є вже здійсненим, є фактом: саме існування України як держави сприймається в цьому контексті як прямий наслідок реалізації цього права. Має характер констатації факту і посилання на “багатовікову історію українського державотворення” і на склад самого суб'єкта, що здійснив право на самовизначення, – “українська нація” разом з усім народом України – “Українським народом”, факт, що відображає результати всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року.

Саме на базі такого розуміння правового підґрунтя виникнення України як нової держави був знайдений консенсус і в українському суспільстві. Конституцієдавець посилається на цей факт як на основу для своїх конституцієтворчих дій⁴.

б) *Зовнішня політика і оборона*. Свого часу, за доби Великої французької революції, ідея відмови від війни як засобу закордонної політики держави стимулювала запровадження до конституційного права спеціальних норм, які визначали порядок оголошення війни і укладання миру, поставивши обидва питання під прямий контроль народного представництва. Але в міжнародному праві тільки прийнятий в 1945 році Статут ООН недвозначно заборонив агресію, припустивши правомірність застосування війни виключно з метою оборони.

Статут ООН вимагає неухильного дотримання принципів суверенної рівності всіх держав-учасниць, зобов'язує їх вирішувати міжнародні спори мирними засо-

¹ Див.: Закон України “Про дію міжнародних договорів на території України” від 10 грудня 1991 року.

² Див.: положення статті 1 Статуту ООН // *Международное публичное право. Сборник документов. Том 1.* – Москва: БЕК, 1996. – С. 2.

³ Див.: частина третя Преамбули Конституції України.

⁴ Там само.

бами, утримуватись в їх стосунках як від погроз силою чи її застосуванням проти територіальної недоторканності чи політичної незалежності будь-якої держави, так і від будь-яких інших дій, несумісних з цілями Об'єднаних Націй¹.

Конституція України цілком узгоджена в своїх положеннях і з цими імперативними нормами Статуту ООН. Україна конституційно закріплюється як суверенна і незалежна держава, територія якої в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою². Статус цих положень в Конституції України є спеціально гарантованим³.

Конституція України не передбачає можливості входження України до будь-яких наддержавних об'єднань, пов'язаного з передачею їм окремих суверенних прав. Входження України до цих об'єднань, відповідно до її чинного законодавства, можливе лише за умови винесення цього питання на всеукраїнський референдум і позитивної відповіді на нього Українського народу⁴. Ратифікувавши 10 грудня 1991 року "Угоду про створення Співдружності Незалежних Держав", Україна внесла до неї істотно важливі застереження, спрямовані на зміцнення своєї незалежності⁵. Україна відмовилася підписати та ратифікувати Статут Співдружності Незалежних Держав від 22 січня 1993 року та Конвенцію про Міжпарламентську Асамблею держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав 1995 року — основні установчі акти Співдружності — та цілу низку міжнародних угод, зокрема про військово-політичне співробітництво держав СНД.

Україна відповідно до статті 18 Конституції проводить незалежну зовнішню політику, яка спрямована на забезпечення її "національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства"⁶. Відповідно до вимог Статуту ООН Конституція України значну увагу приділяє реалізації права на оборону та безпеку⁷ і недвозначно забороняє застосування військової сили як засобу зовнішньої політики, використання Збройних Сил України можливе виключно у разі збройної агресії проти України⁸. Проголошення незалежності України асоціюється з намірами стати постійно нейтральною державою, не брати участі у військових блоках і дотримуватись трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї⁹. Якщо ці положення і не мають свого самостійного

¹ Див.: пункти 1–4 Статті 2 Статуту ООН.

² Див.: положення статей 1, 2 та деякі інші Конституції України.

³ Положення статті 73, частини другої статті 102, пункту 1 статті 116, статті 132, статті 157 Конституції України.

⁴ Див.: частина друга статті 5 Закону України "Про всеукраїнський та місцеві референдуми" від 3 липня 1991 року з наступними змінами // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 33. — Ст. 443.

⁵ Див.: Постанова Верховної Ради України № 1958-XII від 10 грудня 1991 року та Додаток до неї.

⁶ Див.: стаття 18 Конституції України.

⁷ Див.: положення статей 17, 65, пунктів 9, 22, 23, 31 статті 85, пунктів 1, 17, 18, 19, 20, 24 статті 106, статті 107, пунктів 1, 7 статті 116, пункту 14 Перехідних положень Конституції України.

⁸ Див.: положення пункту 23 частини першої статті 85, пункту 19 статті 106 Конституції України.

⁹ Див.: розділ IX Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року.

статусу в Конституції України, вони відповідають її міжнародно узгодженим нормам. З урахуванням саме цих положень розроблено і схвалено "Основні напрями зовнішньої політики України"¹ і затверджено "Воєнну доктрину України"².

в) *Громадянство*. Міжнародне право визнає, що визначення того, хто є громадянином держави, — виключна прерогатива відповідної держави. Цей принцип міжнародного права підтверджено різними шляхами. Відповідно до міжнародного звичаю, підтвердженого рішенням Постійного Суду Міжнародного Правосуддя ще в 1923 році, надання громадянства належить до виключних і дискреційних повноважень кожної держави³. За висновком Hudson'a — спеціального доповідача Комісії міжнародного права — "У принципі, питання громадянства цілком знаходяться у сфері національної юрисдикції кожної держави"⁴. Про певну міжнародну практику свідчить і Загальна декларація прав людини ООН 1948 року, яка, не будучи формальним договором, у статті 15 проголошує право кожного на певне громадянство і заборону свавільного позбавлення громадянства⁵. Випадки подвійного чи множинного громадянства, відповідно до рішення Міжнародного Суду ООН у справі *Nattebohm*, 1955, вирішуються відповідно до принципу ефективної належності до певної держави⁶.

Відповідно до міжнародного права і практики Конституція України закріплює існування єдиного громадянства України, причому громадянин України, згідно з положеннями Конституції, не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство, він не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі⁷. Ці міжнародно узгоджені норми Конституції України істотно контрастують з традиціями недалекого радянського минулого, згідно з якими громадянство ототожнювалося з політичною лояльністю і підданством. Вони стали основою для прийняття Закону "Про громадянство України" в оновленій редакції⁸. До того ж, Україна брала активну участь у підготовці Європейської конвенції про громадянство 1997 року, яку вона одна з перших і підписала (але ще не ратифікувала).

г) *Основні людські права і свободи*. Організація Об'єднаних Націй велику увагу приділяє захисту людських прав. Сприймаючи свободу громадянина через призму відповідальності держави, ООН прийняла ряд декларацій про міжна-

¹ Див.: Постанова Верховної Ради України "Про Основні напрями зовнішньої політики України" від 2 липня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 37. — Ст. 379.

² Див.: Постанова Верховної Ради України "Про Воєнну доктрину України" від 19 жовтня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 43. — Ст. 409.

³ CPJI. — *Affaire des Decrets de nationalite en Tunisie et au Maroc*. Avis du 7 fevrier 1923. — Serie B. — № 4. — P. 24.

⁴ Див.: Year Book, I.L.C. (1952) (II). — P. 3 at P. 7.

⁵ Див.: Всеобщая декларация прав человека, принята и провозглашена резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 г. // Международное публичное право. Сборник документов. Том 1. — Москва: БЕК, 1996. — С. 462.

⁶ Див.: CIJ, Rec. 1955. — P. 23.

⁷ Див.: положення статті 4, частин першої та другої статті 25 Конституції України.

⁸ Див.: Закон України про внесення змін до Закону України "Про громадянство України" від 16 квітня 1997 року // Урядовий кур'єр. — 22 травня 1997 року.